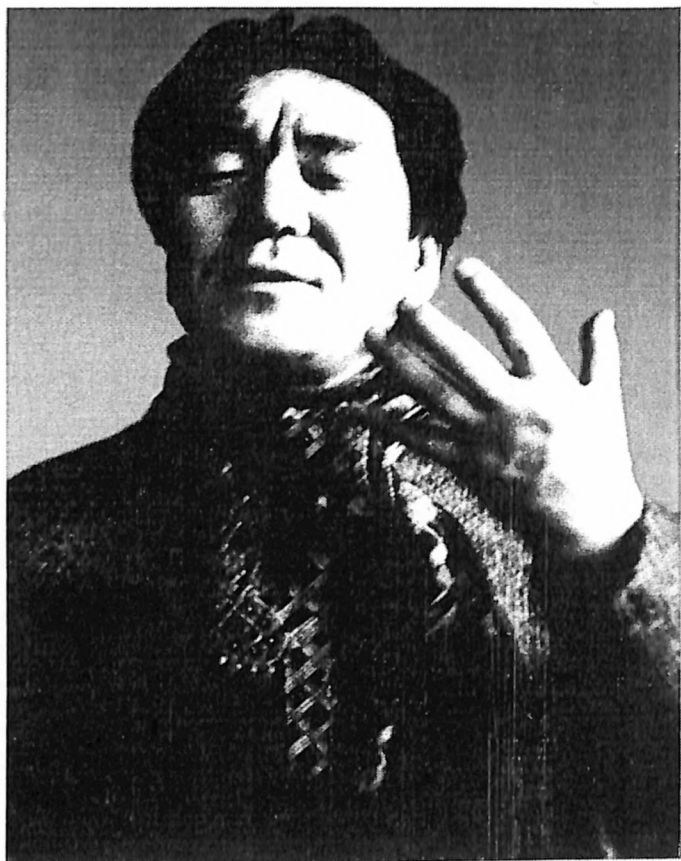

84(2=632.1)6
У 435

БОРИС УКАЧИН

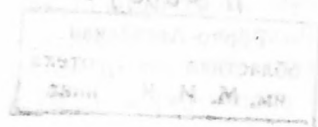
ТУУЛАР
МӨЖИНИНГ
БҮРЛЕРИ

Борис Укачин

ТУУЛАР МӨЖИНИНГ БҮРЛЕРИ

Талдап алган үлгерлер

АЛТАЙ РЕСПУБЛИКАНЫН
“ҮЧ-СҮМЕР” БИЧИК ЧЫГАРТУЗЫ

1999

84(2.632.1) 6-5

~~С/Алт~~

У 435

Укачин Борис Укачинович

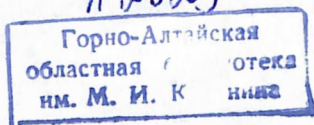
У 435 Туулар мөжинин бүрлери : Ылгерлер.

Горно-Алтайск : Алтай Республиканын

“Ўч-Сүмер” бичик чыгартузы, 1999. - 184 с.

Поэттин алтан жазына учурлалган бичикке
онын эн талдама ылгерлери кирген.

У $\frac{4702070000-004}{M 138 / 03 / 99}$

© Алтай Республиканын

“Ўч-Сүмер” бичик чыгартузы, 1999

5-УБУ-ТМБ

КҮНДҮЛҮ КЫЧЫРААЧЫЛАР !

“Эл-калыгым, Эне-Төрөлим, салымым” деп айдылган бу јаан учурлу ла جایаандык жүрүмдү сөстөрдү جایалталу ла жарлу алтай бичиичи, үлгерчи-публицист Борис Укачинович Укачиннинг үлгерлик ле прозалык жуунтыларынан ла куучындарынан јарт билип ле ондоп аларыгар.

Борис Укачинович Укачин 1964 жылдан бери СССР-дин бичиичилер бирлигинин члени, эрчимдү ле турумкай, чылазыны јоктон иштеп турган писательдердин бирүзи. Төртөн жылдан ажыра литературалык, جایаандыктын ижинде туружып, одуска жуук бичиктер ле жуунтыларды ак-јарыкка кепке базып чыгарган. Онын бичиктери Горно-Алтайскта, Барнаулда, Новосибирскте, Москвада, Фрунзеде, Алма-Атада, Кызылда ла онон до башка јерлерде чыккан. Ого үзеери онын бичимелдери башка-башка антологияларда, альманахтарда, “Знамя”, “Дружба народов”, “Юность”, “Сибирские огни”, “Огонёк”, “Дальний Восток” деп журналдарда кепке базылган. Анайда ок јопон, француз, чех, поляк ла монгол тилдерге көчүрилген.

Бу ак-јарыкка чыккан талдап алган үлгерликтен поэттин бичигени агару ла чындык жүрүмди көргүскенин кычыраачы јарт билип алар.

Яйтынов Т.Т., - “Ўч-Сүмер” бичик чыгартунын директоры, журналист.

ЎЛГЕРДИН АБЫ

Тўн. Уйуктап болбой мен жадым.

Төжөгим жалбырап тургандый.

Төжим тынғыску, кызыйдым.

Торт кайкайдым, не мында?

Эки кулагым - “шу” ла “шу”,

Эди-каным - “жынк” ла “жынк”.

Je эбиреде ээн ле шын,

Эмди ле, уйку, мени жык!

Бажым бүткүл тайгадый,

Көдүрип оны болбойдым.

Бастыра бойым талайдый,

Бадышпайдым, шуулайдым!

Тымый түштим. Тынгайдым.

Күүк жынкылдайт көксимде.

Кенете женил. Жарыйдым.

Јас чечектейт көзимде.

Курагандар мааражат,
Куштардын кожоны угулат...
Бу кайда - Кайрылык па?..
Айса, Кулады эмеш пе,
Карагол ичине келдим бе?..
Тибирт. Аттар мантажат,
Кайдаар озор чубажат?..

Онон кенете - көчкө!..
Ойто ло “шу” ла “шу”.
Бу табыш чек өскө,
Өзөгимде - агын суу!

Өзөгимле суу агат,
Кайдаар, калак, ол мендейт?
Мөнкүликке шунудат,
Менен нени ол некейт?..

Өзөгимле ой өдөт,
Өктөм, тирү ол барат.
Эски шүүлте эм өлөт,
Эркин менде жангырат.

Болгон жүрүмди өлтүрүп,
Бойымды кечире ой өдөт.
Жүрегиме иле билдирип,
Жаны кижин өндөйөт.

Жаны кижин өндөйөт,
Жаныдан өскө өн берет.
Мен билбеген немени
Билеткен кижин эмди ол.
Мен ачпаган жажытты
Ачатан кижин база ол!

Эй, улустар, билигер,
Эски үлгердин кийининде
Эски кижин өлүп жат.
Жаны үлгер келерде,
Жаны кижин туруп жат.

Эй, улустар, билигер,
Мынайда келет үлгерлер.

Б. УКАЧИН

МЕН
КЕМ?

ТУУЛАРДАГЫ ТҮН

✓ Түн. Алтай...

Сырга кептү алтын ай.

Эңчейишкен бу тууларда

Ээлү кандый да кимирт бар.

Кажы ла жылдысты тудала,

Канза камызар арга бар.

Тымык...

Бу тымыкты тындазан,

Алтайдын алкыжы угулар.

Түнде тууларда кон јатсан,

Күчине сенин күч кожулар.

Тымыкта сезү јок болзо,

Тындап алып кайдарыс!

Карануйда көксин јарыза,

Канайып оны кайкабас?..

Колдороорды беригер,

Коштой, нөкөрлөр, туругар.

Мен слерге айдайын,

Мен тымыкты јартайын:

Ајарынып уксагар,

Анда, карлу сындардан

Амыргы узада угулар -

Сыгындар анда сыылажат.

Араайын тындап јатсагар,

Ай алдында көк мөштөр,

Акыр, не деп онтожот?..

Кобылар ээн бе? Тындагар,

Конколор ыраакта угулат.

Түнкүлдеп туру тондок јер -

Түнде жылкылар чапчып јат.

Тымык...
Алыс шуулайт агаштар.
Айандарды өткүрө,
Аалга түнди кечире
Оттор омок кызарар.

Менин јериме келзегер,
Мынайып оттор кызарза,
Качан да туура кетпегер,
Капшайлап ологго келигер.

Кайран оттын јанында
Канза быжу азылар.
Кыйыжы јоктон алдаарга
Күндүлү тепши салынар.

Јалакай улус - малчылар,
Јаантайын төп лө күндүркек,
Эрмекке эрмек кожулар, -
Эрий түжер эт-јүрек.

Ўредү-амаду керегинде,
Москва-төрөлис керегинде
Мен ологго айдадым,
Олорды бойым да тындайдым.

...Јымыраган мындый тымыкта
Јылдыстарга, тууларга
Канча ла мен кунуккам,
Кару јеримди санангам...

Ойто ло мен јеримде,
Озогы Алтай ээн, тымык.
Ыраакта, јуукта, бойымда
Ылгалат кажы ла ол кыймык.

Өскөн јеримнин үстиле
Өй алтайт, өй барат.

Өзөгимнин терең түбине
Өткүре иле табарат...

Түн. Алтай...
Тымык тенисте алтын ай.

1962-66-75 жж.

Энир-түнде ойгонып келдим,
Эжик жаагында ай турды.
Ненин де учун мен айды
Ак уйыска түнөй көрдим.

Ак уйыс жаантайын мынайда
Айыл эжикке келип туратан.
Саамчыган эмчегин саадыртып аларга
Санаалу көрүп, энемди сакыйтан.

Эжик жаагында ай турарда,
Энемнин үни түнде түжелди.
Ак жанмырдый сүт чачылып,
Ак сабатка табышту табарды.

Табышту табарып, аякка урулды,
Алдымда тату буулап турды.

1961ж,

БОЙЫМНЫН ЈҮРҮМИМ

Мен көп катап жыгылгам:
Өлөңгө дө оролып,
Өйгө дө сабадып,
Тошко до толголып,
Түбекке де түртүлип...
Мен көп катап жыгылгам,
Жыгылган јериме баш болзын.

Мен көп катап ыйлагам:
Эмчек те сурап,
Энемди де сакып,
Сүрекей кородоп то,
Сүүнеле, сүрнүгип те...
Мен көп катап ыйлагам,
Ыйлаган јериме баш болзын.

Мен эмди де узак јүрерим.
Жыгыларым да,
Турарым да,
Кайкаарым да,
Кайкадарым да...
Мен эмди де узак јүрерим,
Бастыра јолыма баш болзын!
1964 ј.

Мен јаскыда јаланда јаткам,
Јажарган көктин ортозында.
Өлөңнин өскөн табыжын уккам,
Јымжак јерде тызырап турарда.
Јайылып өскөн үүр чечектер
Јаш балдардый нени де шулурган.
Бийикте кўнди тударга тургандый,
Көжүүн колдорын көөркийлер
јаныган.

Жердин бу кеең, эрке балдары
Күсти де, кышты да качан да
көрбөгөн.

Олордын бүрлерин бүрте согуп,
Калапту јоткондор үстиле
өтпөгөн.

Олор јангыс ла јасты билер,
Түштин јарыгын, түннин койузын.
Олор јангыс ла күнди билер,
Онын чокторын, онын јылузын...

1965 ј.

СОКОР ПОЭТ

Тенериге,
телекейге
јүзин төгөп алала,
Сокор поэт
бульварла барадат.
Ол куучындажат
агаштарла,
булуттарла,
Колында агажы
јолын јарыдат.
Ол энеден чыгарда
мындый чыккан,
Энезинин чырайын
эмдиге көрбөгөн.
Күннин чогы урулып,
үстинде чалыган,
Је оны качан да,
качан да
поэт көрбөгөн...
Је слер билереер бе,
јүректе көс бар!

Jүректин көзиле
 jүрүмге ол көрөт.
Je слер билереер бе,
 сабарда көс бар!
Сабардын көзиле
 ол үйинин жылузын,
 эркезин көрөт.
Билереер бе, билереер бе,
Сагышта көс бар,
Сезүде көс бар!..
Санаа jүргөн јеринде
 салам болгончо,
Сокор болзо
 торт!..
Jүрек соккон јеринде
 болчок эт болгончо,
Jүрбезе
 торт!..
Je көрзөгөр,
 поэт барып јат,
 поэт угуп јат.
Ол ло колындагы
 агаш ажыра
Кажы ла таштын кылыгын,
 айтканын ондойт.
Jүзине табарган салкындар,
 куйундар ажыра,
Ыраак ла јуук
 талалар ажыра
Өйди ондойт,
 өйдин көзиле өйгө көрөт...
Ол бүдерде јалакай,
 ол бүдерде јалтанбас!
Кату салымын
 качан да каргап салала,
Качан да көрбөгөн
 күн керегинде
 онын чогыла,

Качан да көрбөгөн
энези керегинде
эне кунукла,
Качан да,
качан да көрбөгөн
улус керегинде
Олордын сөзиле,
олордын сөөмиле
От-жалбыш
үлгер бичийт...
Энеден чыккалакта өлүп калган
эмезе эмдиге ачылгалак
аалга көзиле
Тенерини,
јебрен телекейди
тындаарга, көрөргө
Күнүн ле күнүн телкемге,
Бу таныш,
табышту бульварга
поэт чыгат,
Оныла кожо
жерди ойып,
жерди жарыдып,
Күн,
Кып-кызара быжып калган күн,
өксөп чыгат.

Москва, 1965 j.

КЫРЛАРДА ӨСКӨН МӨШТИН БҮРИ

Мен -

кырларда өскөн
мөштин бүри.

Жазырап түшкен

ак жалкындар

Менин үстиме

ойногон,

оодылган.

Өскөн-чыккан

күнимнен бери

Мен тайгадан тудунгам,

Жаскы салкындар

Мени сыймаган,

кышкы жоткондор

мени сабаган.

Ол-

өзөктө өскөн

ак кайындар,

городто өскөн

коо теректер

Канча ла катап бүрлерин төгөт,

өйлөрлө кожо

өндөрүн өчүрөт.

Менин төрөлим -

Себинин ээн

карануй белдери,

Кара-Кокшо,

Кан-Жабаган алтайдын белтири.

Же бистин үйеде болгон

көп түймеендер, түбектер

Биске де жедишкен.

Же өнисти кубулта

өчүрип болбогон!

Мен -

тенери жабынган мөштин бүри,

Тайгалар белине
тамчылап ыйлагам,
Таштардын кыбынан
тазырап чыккам.
Мен мөнүн,
мөнкүлик болуп жайалгам.
Ачу-корон соокко до тонгом,
айдары жок изүге де күйгем.
Je качан да онбогом,
Je качан да кубулбагам,
Кубулчанды сүүбейтем,
кубуларын билбейтем,
Мен -
Алтайда өскөн
мөнүн мөштин
мөнкүлик бүри!

Кайрылык, 1966 j

БАЗА КАТАП АТ КЕРЕГИНДЕ

Жылкылар жынырада
киштешкен талада
Кичинек кулун
болуп чыдагам.
Je телекей өдүп,
ак-жарыкта
Аттарды качан да
ундыбагам.
Кажыктар жууп,
атка бодоп,
Канча ла катап
ойноп туратам.
Алты жаштуумда
атка минип,

А 2829

Јерге тийип-
тийбей шунатам.
Ашкан ла чыккан
күннин тандагы
Аттар андагы
суулардан ичетен.
Арай ла болзо
“Слер” дебей,
Андагы улус
аттарга килейтен.
Је бүгүн
бу јаан городто
Кайран атка
катап туштадым.
Уур асфальт
кату јолдо
Ундылган туйгактар
табыжын уктым.
Куру шилдер
коштогон тергеени
Кунугып калган
апарып јадат.
Город иштейт,
город тынат,
Ума јок көп
улустар јылыжат...
- О, адым,
кайран адым!
Канайып калган?
Коштой базак...
Күн ойногон
кылга түктерин
Быртып калтыр,
көөркий аргымак...
Сен уур,
уур алтайдын,
Је эки көзин
уйуктап барадат.

Адым, байла,
турлуунды санандын?
Айтсан, эрјинем,
не кунуктын?..
Је город иштейт,
город ышталат,
Јанынла јызырап,
машиналар одот.
А Маргылу бажында
серуун тебеелер,
Јуукада суулар,
јулукту олондор..
- О, адым,
кайран эрјинем!
Мен сеге
кандый туней..
О, адым, кару экем!
Мен сенен
кандый башка...

1964 ј.

Мен коркыбазым јурумнен,
Коркыбазым олумнен,
Јаныс ла јажытту тогуннен,
Јажырбазым, коркыырым.

Анчада ла тогун онолот,
Јаш бала коксине кирзе,
Најы болуп кубулып,
Најылажып ол келзе,
Оны канай сезерим,
Канайдараар, сеспезем?!.

Анчада ла тогун кубулып,
Чындыктын чырай-кеберин кийзе,

Төрөлимди менин төгүндөп,
Төжине алыс ол кирзе,

Кудайга баш - канайдар,
Чынды канай корулаар?!
Изү түштүктө жүрерим,
Соок түндүктө болорым,

Je коркыбазым жүрүмнөң,
Коркыбазым өлүмнөң,
Жангыс ла жажытту төгүннөң,
Жажырбазым,- коркыырым...

1966 j.

Келин түнди тараган -
Түн-кара ол чачын.
Күскүгө күн караган,
Келинди көрүп, кайкаган...

Келиннин койу чачтары
Күннин көзин бүркеген.
Алтын күннин чокторы
Тулунгла кожо өрүлгөн...

Ол келинди мен билерим,
Жүреги онын меге берилген.

1965-1978 jj.

УУЛЫМНЫН КАБАЙЫНЫН ЖАНЫНДА АЙТКАН СӨС

Уулчагым, балам менин,
Сен билерин бе,
 Кижиги болоры жеңил эмес деп?
Сени бүгүн
 бу алтай кабай жайкап жат,
Көрзөн, уулчагым,
 сенин үстинде
Көктөн көк,
 көс жетпес айас тенгери.
Кем де билбес,
 бир кезикте
Кенете кубулат
 онын кеберин...
Жүрүмде мен
 жүс ченелте өттүм, уулчагым,
Жүрүм -
 ол база бир кабайын, уулчагым!
Сени ол
 кырлардан кырларга жетире,
Талайдан
 талайлар кечире
Жайкаган тушта
 бойун билерин,
Жакшыны-жаманды
 ол тушта көрөрин.
Сенен:
 - Сен кем? - деп, ол сураар,
Чындыгыңды,
 чыдымыңды ченеп угар.
Сен кемге де:
 - Нөкөрүм! - деерин.
Кемди де сен:
 - Өштүүм! - деерин.
Андаарга сен
 ажулар ашсан,

кӧчкӧлӧ дӧ кӧмӧр.

малдап чыксан,

жеткер де көргүзөр.

jürüm деп кабай,

ырыс та чагылтар.

карамданбай,

Jyrŷm -

ол жүрүм болуп артар, уулым,

кадай көрөр, уулым.

ОНТОДЫП, СЫКТАДЫП,

јанына да тургузар.

сени

артырып турум деп,

сөөгин де туттуртар.

мен билерим, уулым,

ол јенил эмес, уулым.

мен сени алкайдым:

узак болзын,

јалакай јарызын, -

мен сеге айдадым!

Менин көстөрүмнүн
курч кыйузы
Мун катап,
jүс катап сенде улалзын,
Жер-телекейдин
ыраак кыйузы
Жеринди ле мени
сенен танызын!..
Jүрүм -
ол ойто ло,
онон база ла
Жаныдан жайалып,
жаныдан бурылзын.
Көк өлөңгө,
чечекке базала,
Ташты,
тошты буттарын кайказын!..
Jүрүм деген кабай
кезикте
Jүзүн тилдерге
сени үредер!
Өрттин,
Коктын тилиле кезетсе,
Өскөн жерин
сеге иженер...
Jүрүмнүн тили
jүс айры,
билип жүр, уулым:
Көк наарылган
Сүттин де тилиле,
Көөрөдөр ачу
Аражаннын да тилиле,
Көбү Калаштын
ток-тойу да тилиле
Көкидип келер
ол сеге, уулым.
Сен бек санан,
сен билип жүр, эркем,

Кижи болоры -
 ол јенилден јенил эмес деп!
Айлында, јанында,
 алдында кем? -
Ајарын деп сурайдым
 мен килеп...
Ондо, шинде!
 Је ундыба, уулым,
Октын сыгырты -
 ол јүрүмнин база бир тили.
Онын түбегин ундыбаган,
 ундыбас, уулым,
Орчыланнын бүгүңги
 ончо эли.
Көрзөн,
 кайран бистин јеристин үстиле
Катап ла карарып,
 калын ыш јайылат.
Кызыл өрттин
 кызарган тилиле
Кыйгырып,
 ыйлап
 телекей кыйналат.
Јүрүм - ол јүрүм.
 Ол сени төгүңдеер,
Төгүңнин јолына
 төөрөдип тургузар.
Јүрүм - ол јүрүм.
 Чындык та некеер,

Чындыгыла сени
 катуга да сугар!..
Кандый да түбек
 туйуктабазын сени,
Кандый да кара
 каргабазын сени,
Јаманды сезип,
 јалакайды ылга,

Јарашка јапсып,
 јаманнан ыра!..
 Балам,
 бу јенил керек эмес,
 Је бажынды салактадып,
 багынба јолында.
 Јүрүм - ол кереестен
 кереес,
 Јүрүминг төзөп,
 Кижиг бол! -
 айткан јогымба!
 Бу бистинг
 кату ла каруулу чакта,
 Качан да эркиндү
 кижининг санаазы,
 кижининг ижи.
 Сен эмди кабайда.
 Сен бүгүн кучакта,
 Ырысту бол, уулым.
 Сен менин уулым, сен - Кижиг!

БОРИС
УКАЧИН

ЧАНКЫР
ТЕНЕРИЛҮ
ІЕР
ҮЛГЕРЛЕР

КҮСКИ ЈУРУК

Јерге терен каккан казыкта
Армакчызын эреп, ак ат айланат.
Јурттардын үстиле ый-сыгытта
Турналар чубажып, түштүкке жанат.

Күски жажыл жажанды отобой,
Армакчы бажында ак ат јелет.
Тымып калган јерди тындалап,
Узада-узада киштеп ийет.

Ээн өзөк-јиктерди кечире
Эрјине киштейт - үүрин санайт не?
Ыш чөргүлткен айылдардын үстиле
Турналар барарда, кунугып турат не?

Јерге терен каккан казыкта
Армакчызын эреп, ак ат айланат.
Элен чакка эбирген јолыла
Јер бойын бойы айланат...

Казыкты ат айланып келгенче,
Канча тууларды турналар ажар.
Јер бойын эбирип келгенче,
Јердин үстине јеткер де түжер...

Күстин алыс күүзин тындап,
Кырлар, өзөктөр сананган јаткылайт.
Ак ат дезе токтой түжүп,
Кулагын салып, јер тындалайт.

Ак ат нени де сезип ийгендий,
Шыркырада-шыркырада киштеп ийет.
Таманы јерге тийип-тийбей,
Казыкты эбире катап ла јелет.

Ышталган алтай журттардын үстиле
Турналар айланып, жеристен барат.
Армакчы бажында ак ат десе
Олорды үйдежиپ, киштеп турат.

1967 j.

АК УЙ МӨӨРӨЙТ

Уйдын мөөрөгөн табыжын ла уккамда,
Удаган өйлөрдү сананып ийедим.
Жажыл өлөңдү жайгы турлуда
Жаңчынын жайнулу кожонгын эзейдим.

Бозузы өлгөн ак уй анда
Алтайды томылта ачу мөөрөйтөн.
Эмчеги саамчып, сүди тамчылап,
Эжиктин жанында ыгырап туратан.

Бозунын терезин туйуктай көктөйлө,
Жаңчы деп эмеген өлөңлө кептейтен.
Оны уйынын алдына салала,
Сабадын тудунган санааркап туратан.

Ак бозунын ак терезин
Уй жыткарып, эрке жалайтан.
Арга жокто Жаңчы, канайтсын,
Араайын кожондоп, саап баштайтан...

Телекей үстинде ол жылдарда
Телекей көдүрбес чак турган.
Жаңчынын уулдары анда, кайда да,
“Жуу” деп казыр талада дежетен.

Жаңгардый эмес жайнулу кимиртти
Жаңчы деп эмеген көксинен төгөтөн.
Кызыл кандый тандакты чайбалта
Энирлер сайын ак уй мөөрөйтөн...

“Јакшы жүрзе уулдарым” - деп,
Јанчынын кожонын ук жүрөтөм.
“Эм јайгыда јан келер” - деп,
Ижемјизин бил жүрөтөм...

Јайнап эткен јажыл күүк
Јайларла кожо көп лө этти.
Јынырап јылдар өдүп те калза,
Јанчынын уулдары јанып келбеди...

Уйдын ла мөөрөп ийгенин уккамда,
Ундылган өйлөр ойгоно берет.
Ачу јимиреп, жүректин түбинен
Јанчынын кожоны угулып келет.

1966 ј.

Уйуктап јадала, түш јеринде
Балдар ыйлап туратан эмтир.
Та карануй, карануй энирде
Ол јаныскан азып туратан,
Та энем сала берди деп,
Јаш жүреги јайнайтан.

Түш јеринде јаш бала,
Чындап та, неге ыйлайт не?
Көргөн шыра анда јок,
Санааркайтан санаа јок,
Энези онын јанында,
Адазы база айлында,
Јагы ла чыккан јаш бала
Каран ла неге ыйлайт не?

Јүзинди тегин чырчыйтып,
Каран-туйук ыйлаба.

Ада-эненди чочыдып,
Ач-амырын аскырба.
Айлу-күндү Алтайыс
Эм үстине тыш, амыр.
Чыгарында чагылган ол
жылдыс

Үстинде чокту чалыптыр.

...Шак мынайып мен де
Јашта база ыйлагам.
Кайдан билер, билбезим.
Та неге мен ыйлагам.
Эрте адам өлөр деп,
Эт-јүректен та сескем.
Эмезе кабайым тар деп,
Эр болорго мендегем.

Јал-јүрегим ширтилдеп,
Јанында турум јаныскан.
Түш јеринде јаш бала
Та не,

та не ыйлайтан?!

1967 ј.

СЕН ТҮШ ЈЕРИНДЕ...

Сен түш јеринде
Мөлтүрешкен чалынду мөш
көрзөн,
Менин көзимнин јажы деп бодо.
Сен түш јеринде
Ачу киштеген ат көрзөн,
Ачу-корон кыйгым деп бодо.

Сен түш јеринде
Себинин сынында кар көрзөн,
Мени карып јүрген деп бодо.
Сен түш јеринде

“Јакшы жүрзе уулдарым” - деп,
Јанчынын кожонын ук жүрөтөм.
“Эм јайгыда јан келер” - деп,
Ижемјизин бил жүрөтөм...

Јайнап эткен јажыл күүк
Јайларла кожо көп лө этти.
Јынҗырап јылдар өдүп те калза,
Јанчынын уулдары јанып келбеди...

Уйдын ла мөөрөп ийгенин уккамда,
Ундылган өйлөр ойгоно берет.
Ачу јимиреп, жүректин түбинен
Јанчынын кожоны угулып келет.

1966 ј.

Уйуктап јадала, түш јеринде
Балдар ыйлап туратан эмтир.
Та карануй, карануй энирде
Ол јаныскан азып туратан,
Та энем сала берди деп,
Јаш жүреги јайнайтан.

Түш јеринде јаш бала,
Чындап та, неге ыйлайт не?
Көргөн шыра анда јок,
Санааркайтан санаа јок,
Энези онын јанында,
Адазы база айлында,
Јаңы ла чыккан јаш бала
Каран ла неге ыйлайт не?

Јүзинди тегин чырчыйтып,
Каран-туйук ыйлаба.

Ада-эненди чочыдып,
Ач-амырын аскырба.
Айлу-күндү Алтайыс
Эм үстине тыш, амыр.
Чыгарында чагылган ол
жылдыс

Үстинде чокту чалыптыр.

...Шак мынайып мен де
Лашта база ыйлагам.
Кайдан билер, билбезим.
Та неге мен ыйлагам.
Эрте адам өлөр деп,
Эт-жүректен та сескем.
Эмезе кабайым тар деп,
Эр болорго мендегем.

Жал-жүрегим ширтилдеп,
Жанында турум жаныскан.
Түш жеринде жаш бала
Та не,

та не ыйлайтан?!

1967 ж.

СЕН ТҮШ ЖЕРИНДЕ...

Сен түш жеринде
Мөлтүрешкен чалынду мөш
көрзөн,
Менин көзимнин жажы деп бодо.
Сен түш жеринде
Ачу киштеген ат көрзөн,
Ачу-корон кыйгым деп бодо.

Сен түш жеринде
Себинин сынында кар көрзөн,
Мени карып жүрген деп бодо.
Сен түш жеринде

Карарып ыраган јол көрзөн,
Кайра келерим узак деп бодо.

Сен түш јеринде
Өлгөн менин сөөгимди көрзөн,
Эртезинде эрикпе,
Сүүн, каткыр, сагы.
Сен түш јеринде
Очогыстың өчүп калганын
көрзөн -
Бүтпе!
Сүүштин жалбыжы өчпөгөн - сагы!

1967 ј.

УЧА БЕРГЕН АК КУУНЫ САКЫЙДЫМ

Бир түнгей кара айгырлар
Күннин алдына килтиреп, мызылдап,
Јерге тамандары тийип-тийбей,
байганын башталар бажына
Кейде мылтык јырс ла эдерде,
тумчуктарынан булуттар таштап,
Туйгактарыла јылдыстар чагып,
айгырлар шунгулай берген.
Мен оморды көзимле јаба једедим,
јүрегим јүткип,
каным кайнайт!
Санаамда учадым, учадым,
Кулагымда салкыннын сынырты
сыгырайт.
Кара айгырлардын үстинде
кандый да ак куулар
Канаттарыла тенериде талбыйт,
талбыйт.

Ол төрт куунын,
 ол төрт айгырдын кийнинен
 сагыжымда учадым,
 учадым,
 учадым...

Лок,
 ол тенериде барып јаткан
 ак куулар эмес,
 Кардый ак чамчалу
 јиит уулдар -
 алтай уулдар.

Ончозына олордын
 он алты јаштан,
 олор тегин ле токооргон эмес,
 Бүгүн тууларда
 байга деп байрам,
 олор јенүге јүткиген -
 јажыт уулдар.

Мен көрөдим,
 аттар карлагаш куштардый
 караып,
 Јер-тенери бириккен
 көк айанга көмүлип жүрет.

Ыстинде,
 чанкыр тенериде,
 ак куулар агарып-агарып,
 Ыраактан меге
 төрт чарак кардый билдирет.

Ол учкулап бараткан
 төрт карлагаштын бирүзин-
 бир кара айгырды

Кенете
 кем де адып ийгендий
 уч-бажынан күзүрей берди.

Менин јаны ла көөрөгөн жүрегим
 көксимде үзүлө бергендий болды.

Ак куунунг бирүзи -
 Жажыт уул ыраак учуп барала,
 јап эдип калды.
Чанкыр Алтайдын үстиле
 јаны ла јайым
 учуп бараткан ак куу,
Сен кайттын,
 сен кайттын,
 сен кайда?
Кара айгырын тура чыгып,
 јер јыткарат,
Силкинип ачу бышкырат...
Көк јаландар үстиле
 јаны ла јайым
 учуп бараткан
 ак куу,
Сен кайттын,
 тенери бозорып,
 үстинге ыраак-ыраак јайкалат...
Јок,
 мен сананзам,
 сен ол ло бойынча
 јерде кажайып артпай,
Канадын талбып,
 тенериге катап уча берген,
 ак куу,
 ак куу.
Јылдар, јылдар, он алты јыл өтти...
Эмдиге ле сеге эригедим,
 эмдиге ле сени сакыйдым,
 ак куу,
 ак куу.
Он алты јыл өтти,
 сен он алты јашту болгон,
 ак куу,
 ак куу.

Качан кайра Алтайына,
најыларына келерин айтсан,
ак куу,
ак куу.
Мен сени сакыйдым,
ак куу...

1967 j.

ӨБӨГӨН ЛУРТАГАН

(Куучын)

Менин јеримде
бир өбөгөн болгон.
Онын јиит тужын
сананзам,
кем де
качан да көрбөгөн.
Бичик тудардан болгой,
ол тоо до
тоолобогон.
Је јуртта
јаан тоомјыда јүрген
ол өрөкөн.
Јок,
ол чындап та
сан башка кижі:
Канча јаш јажаганын
бойы да билбес,
Какај јылда ла чыккам деер...
Какај јыл качан болгон?..
Оны кем де билбес...
Јылкы кабырары -
онын эн кару ижи.

Онын учун ол
кыжы-жайы
јаантайын ла
тайгада жүрер...

Ленинди онын
качан да көрбөгөни јарт.
Је јер үстинде
Лениндий јаан
јашту кижі јок деер.

Москвада
качан да болбогоны
база јарт.

Је Москваны
ак-јарыкта
эн јаан алтай деер.

Тоо деп немени
билбес те болзо,
эн јакшынак
јылкычы болгон.

Јылкыны өндөп,
јүзүндеп,
өрөкөн јоктоп билетен.

Тайгадан
өзөккө түшкенде
качан да куру келбейтен, -
Кузук артынып экелзе,
та канайып,
та канайып,
ончо балдарга тен үлейтен...

Маргылу бажында
јелбер,
јебрен мөш бар.
Төзинде онын јапаш -
оду бар,
ол эм де бар.

Өрөкөн өткөн јайгыда
онын алдында божогон.

Ол анда
 божоп јадарда
 јанында кем де,
 кем де болбогон.
Калганчы сөзин кем де укпаган...
Јок, андый эмес!..
Јанында туулар,
 үстинде мөштөр кунугып
 араай шымырашкан.
Ээртеп койгон
 эрјине ады
 чақыда турган,
Эбире жылкылар
 тайганын тамзык
 өлөнгин талдаган...
Не де болбогондый, -
 үн алышкан кушкаштар,
Не де болбогондый, -
 ойногылап јаткан суучактар...
Мен де бодозом,
 не де болбогондый,
Обөгөн тегин ле
 уйуктап калгандый.
Удабас ла ол
Астыккан аксак
 кулунды сананза,
Азып,
 ачу киштегенин ле укса,
Ойгоно чарчап келгедий,
Ойто адына мингедий...
Өскүс кулунды
 бедреп табарга,
Не де болбогондый,
 Алтайла јорткодый,
 ајарынып,
 ажулар ажып баргадый.

1967 ј.

- Сан башка түш! - деп,
Үйинге каткырып айдарың,
Ишке оройтыбаска
ойто ло
Оромло мендеп базарың...

1968 j.

Энирде, калак,
Өлбөгөр деп сурайдым
Слерди, улустар:
Балдарыгар коркып,
Түниле ыйлажар.

Кышкыда, калак,
Өлбөгөр деп сурайдым
Слерди, улустар:
Тон јерди канайып казар, -
Күчтен күч болор,
Ол биске, улустар.

Эртен тура
Өлбөгөр, улустар,
Мен слерди сурайдым:
Слер јоголып калзагар,
Карыкпай канайып
Күн чыгар!

Эртен тура
Керектер башталат.
Эртен тура
Јолдорыс ачылат...

Эдер керекти
Слер этпей,
Эртен тура

Канайып баратан,
Канайып өлөтөн!

Эртен тура,
Эртен тура өлбөгөр, улустар,
Слерди сурайдым, кайран улустар!

Јок,
Аргалу болзо,
Качан да,
Качан да
Өлбөгөр,
Өлбөгөр деп сурайдым
Слерди, Улустар!

1967 j.

БОРИС
УКАЧИН

АРГЫМАКТЫҢ
МАНҒЫ

АРГЫМАКТЫҢ МАҢЫ

Аргымак!

Сенин оттый, октый манын
Бийик јеримде јиит ле эрчимдү.
Јүгүрүк аттын јаркынду магы
Комыстын, топшуурдын күүзиндий
эркиндү.

Аргымак!

Ай билдирлү кеп-сүрин
Алтайлар јайаган чөрчөктө.
Эрдин изү јүрек түбинен
Эрјине табылган - сен чөкөбө!

Ат ла мылтык качаннын качан да
Эр кижинин бүдерде энчизи.
Адазы јажап, өлөр алдында
Уулы алатан төс баркызы.

Ат-эрјине јаражы керегинде
Кайчылар кандый куулгазын таппаган!
Сүүш ле кыстын јаражы керегинде
Јангыс, байла, мынайда айдылган...

Катап ла тозын... сууны чачылтып,
Ыраакта карандап, кем де учуртат.
Элчи кандый табышты таркадып,
Алтайды айланып, бүгүн мантадат?

Айса, тойдын, јарыштын элчизи
Аракы-чеген азып баштайтан?..
Айса, кара түбектин калју белгеzi,
Атты ээртеп, мылтык алатан?..

Аргымак!

Туйгактарыннын тунгак тибиртиле кож
“Аврора” атканы угулган Алтайга.

Октын суулты, жуучыл кожон
Жонымды көдүрип, баштаган тартышка.

Ол тушта мааны да кызыл,
Жуучыл бойы да, сөстөри де кызыл...
Жал жастанып, аттар да жыгылган,
Жен жастанып, эрлер де жыгылган...

Аргымак!

Сен түбекти жарлап, 41 жылда
Тууларга кысталган журттарла мантаган.
Ырызымнан айрып, өскө талага
Адамды айлынан жажына апарган...

Бу амыр өйлөрдө городтон тайгага
Жай ла келгенде, жедип барадым.
Атка узак минбей жүреле
Атка мингемде, адамды санайдым.

Каракол-Бажында адамнын чакызы...
Араайын тымып, жанында турадым.
Адым киштеп, жер чапчыза,
Та ненин де учун кунуга түжедим.

Алтай жеримде аргымак мангында
Ырыс ла шыра - өйдин салкыны,
А өйлө кожо келген салкында
Албаты-жонымнын агару салымы...

...Телкемдер өдүп, ракеталар жарыжат,
Темир чак деп мыны айдыжат.
Же кулагымда түней ле туйгактар табыжы,
Же түней ле тууларда жылкылар киштежи.

Аргымак, аргымак сенин магын
Жүрегимде бирикти темирдин магыла.
Же качан да, качан да үзүлбес магын
Албатым, Алтайым сени ундыбас!

Аргымак!
Сенин оттый, октый мантын
Бийик јеримде эмди де эрчимдү.
Јүгүрүк аттын улу магы
Туулардан чөлдөргө чөйилзин эркиндү!

1972-73 јј.

ТУС

Бир катап јиит уулга
Бийик кырларда Салымы туштаган.
Бир колында сахарлу,
Бирүзинде ачу ол тусту
Салым уулдан сураган:
- Кажызы керек - талдап ал? -
Тайанганын сенийи,
Таштаганын менийи...

Уул салымын угала,
Узун санаага бастырган.
Кажызын мынын алатан,
Кандый каруу айдатан?..
А Салым дезе уулдын
Санаазын узак сакыган.
Јүс чарыпту јолдордын
Јүлкүүрин уул талдаган.

Јок ло јерден уулга
Таныш үндер угулган:
- Сахар де! - айылдажы,
- Тус де! - адазы.
Уулдын санаазына кенете
Ундылган чөрчөк угулган:
...Озо-озо, озо чакта,
Отурган улус јок тужында,
Улустын тузы түгенген, -

Уулына адазы айт туртан, -
Уйлар терлү токым јиген,
Улус отурган јер кемирген,
Тустан јаан аш јок дејип,
Кыштый узун јолдор өдүп,
Кыйын-шыра омор көрүп,
Апагаш тусты табарга
Алтай үстин алты айланган,
Јердин үстин јети айланган...
Байла, шак ла онын учун
“Тус ошкош уулым бол” - деп,
Адазы уулына јакып жүртен.
Сананып мынайда турганча,
“Сахар ба, тус па?” - деп,
Салымынын үни угулган.
- Меге тус керек! - деп,
Туйуксынбай, уул айткан.

...Салымынан уул тус алып,
Көп јолдордо, јорыкта жүрген.
Эр кижинин энчизине багып,
Сууга чөңүп - чөнбөгөн,
Отко күйүп - күйбеген!
Ол телекей өдүп, калыктар көргөн,
“Тус” - деп аштын тузазын,
Татузын ла ачузын билген.

...Ол тус чылап, кар чылап кажайып,
Јажы једип, өлөр алдында,
- Тус ошкош тузалу кизи - деп,
Тус ошкош бек кизи - деп,
Бойынын јеринин улузы айдышкан. -
- Кайран өрөкөн барды! - дејип,
Калганчы јолго карыкчал үдешкен.
Салымын онын ол тушта
Сахар ошкош тату деп,
Бир де кизи айтпаган.

1968 ј.

Та ненин учун андый,
Кезикте
Јүрегимнин өзөгинде уур таш јаткандый,
Көдүрип болбой шыралап отурадым.

Кезикте
Јүрегеме кем де ийнеле кадап тургандый,
Токтоныкпай јодолып, јолдор өдөдим...

Билбезим,
Та өйдөң алган јүкке бастырып јүрөтөм,
Та өдө конгон өйдөң үлүүмди некейтөм?!,

1968 ј.

УУЛЫМ КУУЧЫНДАП ЎРЕНЕТ

Кижн болорго кижн
Чыккан ла кўннен ала
Өлөрдин өлгөнчө
Өлүмле тартыжып јат,
Өрө туруп јат,
Ойто жыгылып јат.

Онын кажы ла кыймыгы,
Кажы ла кыйгызы,
Эткен ижн, айткан сөзн
Кижн болорго - јайалган,
Кижн болорго - каткырган,
Кижн болорго - ыйлаган.

Менин уулчагым
Кижн деп адаларга
Бүгүн куучындап ўренет.

- Энем де, балам,
Адам де, балам,
Мен кийик эмес де,
Мен кижиде, балам!

Топ-топ, топ-топ, -
Уулым кижиде болорго алтамдар эдет.
Нөкөрүм доктор болорго
Диссертация чийет...

Ученый нөкөрүм ле
Уулчагымнын ижиде кандый түнгей!
Нөкөрүм өскө планеталарла
куучындажат...
Уулым “Чечек” - деп айдат,
“Күн” - деп, “Калаш” - деп айдат.

Кижиде болорго кижиде
Чыккан ла күннен ала
Өлөрүмдүн өлгөнчө
Өйдөм, кижиден үренип жат...

Ученый нөкөрүм ле уулымнын ижиде
Кандый түнгей! -
Олордун экилезинин ижиде
Кандый да кайкалдар ачып жат!

1969 j.

КИЖИНИН БАЛАЗЫ

Јастын јажыл јалбыжы -
Он сегис јашту јаш кижы.
Мүркүт кептү учарын,
Көпти көрөрин, угарын, -
Кижинин ЭРКЕ балазы...
Эрјине атты ээртей согуп,
Элес эдип сен каларын.
Бийик тууны ажыра шунуп,
Бийик салым учурын билерин, -
Кижинин КИЛЕГЕН балазы...

Он сегис јашка једеле,
Отты от деп ондоп жүр.
Таныдым, билдим мен дейле,
ТАМЫГА түштин ајар жүр -
Кижинин кинчектү балазы...

Сен - КИЖИ! Балык эмезин,
База бил: жүзерге күч жүрүмде.
Айтканыма ајару салбазан,
Ачынбас турум бир де, -
Кижинин КИН балазы...

Он сегис јашту - сен “ойгор”,
Ончозын тоолоп болбозым.
Алдында алыс ол јолдор -
Ажатан, өдөтөн бозогон,
КИЖИ бол, кижы балазы!

КАРДЫН ЖОЛЫНА КӨРӨДИМ

Кардын жолына аҗыктап,
Жаш тужымды санандым.
Тошто конегым жалтылдап
Бар јатканын көрөдим.

Кышкы соок ол јыбар
Кулагымда катап сыгырайт.
Ылгый ла јажыт уулчактар
Улай-телей сунгулайт.

Алдыста бистин Бакпай,
Онон Сергей ле Эрмен!
Бийикте дезе кышкы ай,
Эң учында мен...

“Өдүгин үреп турун” - деп,
Јанзам, энем адылар.
Не болзо, ол болзын,
Ойнооктор ло, уулчактар...

Тайкылып јыгылды Бакпай,
Једишкер, Сергей ле Эрмен!
Бийикте кышкы алтын ай,
Эң алдында эмди мен...

...Кардын жолын аҗыктап,
Чеденнин јанында мен турум.
Канайдар база, эм катап
Болбос туру јаш тужым!

1973 ј.

Бу кожонды јаантайын
Адам кожондоп туратан:
“Эреен-чоокыр јок эмес,
Эбире базып, ээртеп албай.
Эки туунын бажы эмес,
Эзен јүрзе, јолыкпай...”

Канча кыштар, јастар өтти,
Бойым да ада болуп калдым.
Сөөгининг үстинен өлөндөр өсти,
Ол кожонды кожондоп јүредим.

Коногым једип, мен де өлөрим.
Кадын јажына шуулап ла јадар,
Сүмерлер ыраакта агарып ла турар.
Је кожонунг үзүлбес, мен билерим!

Алтайым јажына јажарып ла турзын.
Албатым өнжип, амыр јатсын.
“Бу адамнын кожоны” - деп,
Уулдарым менин айдышсын:

“Эреен-чоокыр јок эмес,
Эбире базып, ээртеп албай.
Эки туунын бажы эмес,
Эзен јүрзе, јолыкпай...”

1973 ј.

Меге жаантайын
Та не де
Жетпей жат.
Канайдар,
Тамырларымда кан эмес, -
Учуп жат,
Күйүп жат,
Кызудан кызу
Кызыл от!

Табышту жаан
Городтордо жүргемде,
Тайгаларга, журттарга
Турлуларга, тымыкка
Тартылып, кунугадым.

Ак сүмерлү
Жериме жеткемде,
Ойто машиналарды,
Ондогы оромдорды,
Ончо тушташтарды
Түженип турадым.

Жүрүмим, жүрегим мындый!
Бойымды бойым
Тудунып болбойдым!
Жаантайын жүткүште мен,
Жалкыбас тартышта мен...
Кечеги жаңы једимдер
Бүгүн эски немедий!
Кече ле бичиген үлгердин
Кебери өчүп калгандый...
Бир ажудан ажарга
Узун ла уур
Јолдор өдөдим.
Көп буудакты бузала,

Алдымда өскө
Ажулар көрөдим.
Амаду-күүним жаан тушта
Араай жүрүп болбозым.
Асты көп деп айдала,
Амырзынып болбозым!
Канайдар?!
Тамырларымда кан эмес, -
Учуп жат,
Күйүп жат
Кызудан кызу
Кызыл от!

1969 j.

МЕНИН ҮЛГЕРЛЕРИМ

Жаңы ла эски жылды кечире
Январь айдын карына жыгылдым.
Нөкөрлөр кайда?..

Эмди бедире!..

Кайа көрзөм, - көлөткөм,
Кармай алзам, -
кулагым.

Бу туйук ла уур өйлөрдө,
Мен көлөткөдөн дө
Кунукчал тужымда,
Туйкайын слерге иженедим,
Келзегер, келзегер,
үлгерлерим?!.

Кандый бир чындык кижининг
Жалакай сөзи болуп,

Кандый бир тирү жүректин
Ижемјизи ле јанылгазы болуп,
Кайра келзегер, келзегер,
 ўлгерлерим!

Менин үлгерлерим -
 Өзөгимнин өзүрези ле омогы,
 Ак-жарыкты айланып,
 Кемге де эжик ачпаган болзогор,
 Караны - кара, акты - ак деп,
 Ылгабаган болзогор,
 Кижиликке кижі керегинде
 Бир де сөс айтпаган болзогор,
 Канайдар,

Мен бурулу -
Кыйгак көстөр ортодо
Кыйналайын жагыскан,
Кызу кыскаш тилдерге
Кыпсыдайын жагыскан...

1969 j.

ЈААШ ЈААП ЈАТ

Јааш јаап јат,
Күн чалып јат.
Јети өндү солонгы
Ўстимде туруп јат.

Јаландар јажарат,
Кулундар јарыжит.
Эбире телкеем,
А жүрегимде кем?

Јүрегимде кожон,
Кожондош кожо,
Күн чалызын,
Күүк этсин!..

Эбире, нөкөр,
Кандый јас,
Јажым - кандый ас!
Јааш јаап јат,
Күн чалып јат.
Јети өндү солонгы
Ўстимде туруп јат.

1973j

Борис Укачин

КАРДЫН
УНИ

Горно-Алтайск-1975

КАРДЫН ЁНИ

Кардын ёни...кардын ёни -
Кайда да жүрзем, менин канымда.
Алтай јеримнин кажы ла кўни -
Ыраак ла жуук - бастыра јолымда...

Кара салкыны калјуурып кайнаган
Качан да көрбөгөн чөлдө мен болгом.
Тамагым какшап, анда ачыган, -
Ташту јеримди анда мен ондогом!

Ыраак мөнкүлер баштары кажайбас...
Чөл лө чөл...Изү салкындар...
Цистернада суу суузынын кандырбас,
Санаамда - туулар, санаамда - кар!..

Јас келгежин, менин јеримде
Калын күрттер табынча тынданар.
Онон кенете кобы-јиктерде
Коолоп кардын ёни угулар...

Кардын ёни - кайда ла меге
Төрөлимнин арудан ару тыныжы.
Кардын ёни - качан да меге
Кайран јеримнин бийик тымыгы!..

Јай келгенде, менин јеримде
Атту кижиден бийик өлөндөр.
Је түкү ле анда, тенери түбинде,
Түней ле мөнкүлер мөлтүреп өндөйөр!

Суйук туманла агаштар тынгылап,
Күскиде карды күзеп тургулаар.
Алтай тымып, нени де тынгдалап,
Кенете мөнкүлик өнлө кубулар.

Кыш түшкенде, онын кебери
Бастыра ак, ару ла жалтыркай.
Кара салкынду чөлдөрдөң мени
Катап ла катап тууларым алдыргай!..

Кардын үни...кардын үни -
Кайда ла жүрзем, менин канымда.
Алтай јеримнин кажы ла күни -
Менде ле менин бастыра јолымда!

1975 ј.

ӨЙ ЛӨ СӨС

Өлүмди ле өзүмди -
Өзөгимле ондодым.
Канымда ла сөзимде
Кандый да шымырт сес калдым.

Онын да учун мен бүгүн
Оттын-суунын ортодо.
Литкем - өткөн өй лө түн,
А жүзим - өскө ороондо.

Јетен суунын кечүзи,
Јетен тилдин кечеди -
Бүгүнгү менин өңзүреем,
Бүгүнгү менин өң-сүрим!

Је јаныс ла чечектеш
Өзүм эмес - јарт, быжу!
Өзөк-буурым јимиреш,
Өзүп јадым - мен кижии!

Байла, өлзөм, кийнимде
Сөөгим эмес, сөс калар.
Кем де келер жүрүмде
Бир быйанын айт салар.

Јетен суунын кечүзи,
Јемирбе, туткан Күримди.
Јетен тилдин кечеди,
Јектебе, алтай сөзимди.

1974 j.

МОСКВАНЫН СТУДЕНТИ

Јажаган бу жажыма
Москвада, нөкөрлөр, көп
болдым.

Је оны көстин жажына
Бүтпес дежет - бүтпейдим!

Мени үреткен Москвада
Өйдин жолы, табыжы.
Сыйга алган Маскада
Эмештен онын сулажы...

Москва меге качан да -
Бийик учуш, кычыру сөс.
Ыраакта жүрүп аскамда,
Москва - кулак ла көс!

Јака јердин сазына
Көп лө база бадалгам.
Москва, быйанду сөзингле
Балкаш-кирден айрылгам.

Күйбүрт-күйеге чыкырып,
Каткырып жүредим каранга.
Кей-кокырга чукурып,
Иштейдим - келер жылдарга.
Москва, бастыра жажыма
Студентин болуп жүредим.
Сени көстин жажына
Бүтпес дежет, - бүтпейдим!

3 октябрь, 1973 j.

Ак јанду өбөкөлөр азыйда
Ак жылкынын
Апагаш сүдиле
Ўрүстеп койгон
Карудан кару
Кайран Алтай!

Бу јерге, бу карга,
Бу мүлчи тымыкка,
Элен чактардан
Эмдиге јетире
Кем де тийбегендий,
Тийбестий Алтай!

Јанымда - тымык,
Ыраакта - тымык...
Бийик кандый да,
Терен кандый да,
Тын тынарга да
Тидинбейдим, Алтай!

Јаны келген бу јылдын
Бозогозы алдында
Сен нени тындадын,
Нени сакыйдын? -
Айтсан меге, Алтай,
Улу, кеен Алтай!
Ак жылкынын
Апагаш сүдиле,
Ак јанду өбөкөлөрим чилеп,
Мен сени ўрүстебегем,
Карудан кару
Кайран Алтай!

Је андый да болзо,
Бу јирменчи чактан

Одузынчы чакты, -
Онын улузынын үндерин,
Олордын күндерин
Тындайдым, Алтай!
Тымыйдым, Алтай!

О быйан болзын
Бу эбире тымыкка,
Быйан болзын
Сүтке, ашка,
Бу Жаңы жылдын алдында
Жолго чыккан
Арудан ару,
Ай билдирлү Алтайга!

31 декабрь, 1974 ж.

ЭНЕМНИНГ СЫЙЫ

Быжыл, менин чыккан күнимде,
Энем меге јинји-топчы кеелеген
байры сыйлап берген. “Өзөгинде
кинин бар, көрүп жүр, балам” - деген.

Отур бери, орус нөкөр,
Ончозын јартап берейин.
Тегин ле тере дебей, көр,
Терең учурын айдайын.

Ұч толукту булгайры,
Алтайлап айтса, бу байры.
Энемнинг мында сүүжи,
Бастыра санаа-сагыжы.

Кышкы чаган ол айда
Киним менин тайкылган.
Энем, байла, ол тушта
Бу байрыны јазаган.

Бу байрынын ичинде
Киним менин салынган.
Албатымнын жаңыла
Алкыш-быйан айдылган.

Мында, кинимле кожо,
Кызыл јестин јемдиги.
Озогы сөслө ол болзо,
Көрмөстөр јукпас темдеги.

Алтайымнын сынында
Арчын деген агаш бар.
Энем берген бу сыйда
Онын јажыл бүри бар.

Оорып кижі јобозо,
Арчын бүрин күйдүртен.
Аластап оны јыткартса,
Сыны сергий беретен.

Кышкы чаган ол айда
Киним менин тайкылган.
Энем бу байрыга
Тары салып, шыпшаган:

“Тарызы јок мылтыкла
Уулым канай андайтан.
Алтай болуп бүделе,
Андабай канай јүретен?..”

Менин кинимле кожо
Арба база салынган -
Аш-курсактан бала
Аштабазын деп айдылган.

Ўч толукту булгайры
Өзөгінде, нөкөр, киним бар.

Јүрүмнинг жолы жүс айры,
Эмди де көп ажуум бар.

Энемнинг берген бу сыйын
Эр-жыма кичеерим.
Өлүм једип келгежин,
Уулдарыма берерим.

1973 j.

“КҮС-КҮС”

Кайыр каскакты өрө
Кармактанып чыгадым.
Арай ла болзо көнкөрө
Мен жыгылбай базадым.

Кенете мында бойыма
“Күс-күс!” деп айдындым.
Тыныжыма ла алтамыма
Кайдан да болуш сурайдым.

Ундылып калган жылдарды,
Уур јолымды санандым.
Бу сан башка сөстөрдү
Бойыма бойым айдадым.

Бозу чыгып болбой турза,
Шымыранатан энем: “Күс-күс!”
Өдүгим будыма батпай турза,
Мен тартатам: “Күс-күс!”

Айдарда, бу сөстөрдө
Ар јанынан ийде бар!
Айса, уур өйлөрдө
Айтса оны эм кайдар?..

Агарган сүмердин бажында,
Айса, экинчи тыныжым?

Өни өчпөс карларда
Өлбөс, айса, јиит тужым?!

Онын да учун терлейдим,
Јыгыладым, турадым.
Күнге, ырыска өксөйдим,
“Күс-күс!” - деп айдадым.

1974 ј.

АК ЧОЛМОН

(Кожон)

Менин јеерен адымнын
Мандайында ак чолмон.
Көк тенери алдында
Көөрөп күйет бир чолмон.

Көс кылбыгар ол чолмон
Көрүнип тургай узактан,
Эртен-энир ойногон
Эрјинени тудатам.

Јер-айакты серпидип,
Јеерен адым шунудат.
Агарган чолмон серенип,
Ач-амырым аскырат.

Менин јеерен адымнын
Мандайында ак чолмон.
Барып јаткан јолымнын
Бажында күйет бир чолмон.

1974 ј.

ПОЭТТИН КӨӨРӨМ ТҮЖИ

Паслей Самыкка

Јүректи көөрөм ээлезе,
Јүзүн ле көрүлөр көрүнер.
Карануйда көзин јумулза,
Кайкалду түштер түжелер.

“Өлүп кал!” - деп өштүүме
Түш јеримде мен айткам.
Өштүүм өлө берерде,
“Өлбө, тур!” - деп јайнагам.

Санаамдагы тенери
Сан башка јараш ајаскан.
Салымнын улу тенизи
Јаныс ла меге багынган.

Кан төгүшкен калыкты
Карындаштардый нак эткем.
Тендеп тусты, калашты
Телекейге үлегем...

- Кем көрбөгөн ырысты,
Келип ал! - деп јарлагам.
Јамыркак, јаман улусты
Јандарынан антаргам.

Поэттерле кем өштү -
Албатынын өштүзи.
Кем бүдерде көөрөмдү -
Көк тенери элчизи.

Санаа-күүнин јанырза,
Кандый да көөрөм көрүнер.
Је мындый түштер јаныс ла
Поэттерге түжелер...

1974 ј.

А. Ередеевке

Кыш. Соок. Калын кар.
Эбире ээн агаштар.

Чырыйа тонгон көктийек
Чырбагалда көрүнөт.

Мен ого киледим,
Меереп калар деп мендедим.

Кышкы ээн аркада
Куучын болды тымыкта:

- Сеге соок по, көктийек?
- Сен - тенек, сен - тенек!

- Калаш керек пе, көктийек?
- Кал-тенек, кал-тенек!..

Ачынбадым мен ого,
Айлыма кычырдым конорго:

- Јаналык кожо, көктийек?
- Јана бер, јана бер!

- Јакшы болзын, көктийек.
- Јас келер, јас келер!..

Кыш. Соок. Калын кар.
Эбире ээн агаштар.

1974 ј.

ӨЙДИН БУДУКТАРЫ

Эркемен Палкинге

1.
Катап ла јас, катап ла јас!..
Јымырашкан көлдөргө
Јанып келди јерлик кас,
Кандый јакшы көрөргө!..

Кандый јакшы көрөргө,
Јанып келди јерлик кас
Јымыраган көлдөргө...
Катап ла јас, катап ла јас!

2.
Јай... јажыл јай.
Эртен тура чалынду.
Эбире өлөң јайкангай...
Је мен чалгылу.

Је мен чалгылу,
Эбире өлөң јайкангай, -
Эртен тура чалынду...
Јай... јажыл јай...

3.
Эмеен јай... ээн күс...
Турналар јайнуда...
Тудуш ла оморды үдейдис,
Тура ла айыл јанында.

Тура ла айыл јанында
Тудуш ла оморды үдейдис, -
Турналар јайнуда...
Эмеен јай... ээн күс...

4.

Кыш... мөңүн кыш...
Туралардын үстінде
Туйук чанкыр ыш
Тура берди кенете.

Тура берди кенете
Туйук чанкыр ыш
Туралардын үстінде...
Кыш... мөңүн кыш...

1974 j.

ТҮШ

Олор божогон. А меге карам.
Жазыл жаратка жүткиген аттар!

Б. Слуцкий.

Жаантайын ла меге
Ай билдирлү, күн билдирлү
ак аттар түжелет.
Айланыжып, олор бистин жериске
Ак-айас түбинен түшкүлөп келедет.

Амыр ла жайым олор киштежип,
Алтайымды менин жыгырадып турат.
Окшоп тургандый, жерди жыткарып,
Олор торко өлөнгө анданат.

Кандый жакшы! Кеен ле телкем...
Ыраак аркада күүк эдет.
Жерди, Күнди каран тындалап,
Сугадына элик түжүп келедет.

Жүстер, мундар жылдарга улай
Жуу да, түбек те болбогон немедий.
Менин киндигиме кир де түшпегендий,
Кирбигиме жаш та түүлбегендий...

Je жангыс ла санаамда ойгонот
Тўби жок тенистин уур онтожы,
Жажыл жаратка једер деп јўткиген
Кандый да аттардын јайнаган
киштежи...

Керепке келип, мина јарылган...
Чакпындар чачылып, тенери чайкалган.
Кайран аттардын баштары карандап,
Карануй тамынын абына алдырган.

Жок, байла, бу төгүн. Уйалбай киж
Улу мындый јеткерди этпес!..
Бу өскө планетанын ижи,
Бисте болбогон, бисте болбос!..

Бу менин јерим, менин тенгерим,
Аттарды уткып, јалдарын сыймайдым.
- Јакшылар ба, кару, кайран најылар! -
Ай билдирлү, күн билдирлү ак аттарым!

1973 ј.

НИКОЛАЙ РУБЦОВКО ИЙГЕН САМАРА

Өкпө-јүрегим өртөбөй, ол јеткер
кыйышкан.
Караголда ол тушта Шатраны
айылдагам.
Сен јогынан телекей тентирилип
айланган.
А мен дезе билинбей, аракыдап
јыргагам.

“...И архангельский дождик
На меня моросил”, -
Кожонгынды, нөкөр, коолотконыс анда,
Кожо үренген өйисти сананганыс анда.

Карагол деп журт ыраак,
Кайдан келзин поездтер.
Кардын жолы агарат -
Кандый жаан жылдыстар!

Үлгеринде сенин
Жылдыстардын оды көп.
Көрзөн дө, нөкөрим,
Тенерибис кандый көк!

Түш јеримдий ыраакта
Тверской бульвар. Бистин анда
институт.

Эх, Шатинов Шатра, кайран жылдар
кайда.

Үлгерлерин кычыр, өйди тургус, тут!..

“... И архангельский дождик

На меня моросил! -

Сенин орус кожонгын салкындарла
сүрүжет.

Тууларыстын монгузы

Күс келди деп күүлежет.

Сен айтсан, Коля, санаанга кирет пе

Москвага баштап ла канайып келгенис?

Керсү-чындык сөс учун

Керижип те туратаныс...

Онон бис өскөнис. Бисле кожо

Грандар да жуукташкан,

калыктар да танышкан.

“Јалангар жылдызы” жуунтынгла коштой

“Мөштөримнин бүри” менин шуулаган.

Сен айтсан, Коля, санаана кирет пе
Алтайыма келип, айылдаган күндерин?
- Кандый ийде, кандый суу! -
Кадынды кайкап өткүргөн өйлөрүн.

Бистин туулардын бийик тымыгы
Сеге жараган ол жайгыда:
“Кыйалта жоктон база келерим!”...
...Келбедин катап, келбезин качан да!
“...И архангельский дождик
На меня моросил...”
Кожонунды кожо коолотпозыс,
нөкөр!..
Бүтпейдим, бүтпезим,
канайып бүдер, -
Баскан жолдорус башка, байла, эмди
өдөр!..

Эски пленкадан ойто ло
Этенов Сорпонды тындайдым.
Алтайымда узун жолдорло
Ажулар ажып барадым.

Телекейдин үстинде
Жаныс ла мөштөр бүткендий.
Онтоп, шуулап үстимде
Жайканып омор тургандый.

Эски пленка айланат, -
Элес эдип өй өдөт.
Икили комысла солынат, -
Жайды ээчий күс жедет.

Килтирешкен сыгындар
Үн алыжат тууларда.

Соой түшкен көк сындар,
Турналар узун сыгытта...

Кыру түшкен јаланда
Кызас эдет буттарым.
Јайлузынан кыштуга
Јанып јадат уйларым...

Эски пленкадан ойто ло
Этенов Сорпонды тындайдым.
Адалар өткөн јолдорло
Алыс элчидий өдөдим.

Кырада кар кайылып, --
Јер-тенери тынчийт.
Бийиктен Ыч-Сүмер агарып,
Ару ла соок мызылдайт.

Күүк јанкылдайт аркада,
Көккө меестер јажарат.
Ак-Кемде ле Согојокто
Тибируп јылкылар барадат.

...О јайло! Бу күүде -
Ый, ырыс, шыра...
Мен дезе бу өйдө
Ыраак, ыраак, ыраак...

Эски пленкадан ойто ло
Тындайдым Этенов Сорпонды.
Элестеген бу өйдө
Шопенди ундыйдым, Бахты...

16 декабрь, 1974 ј.

ЭРТЕН ТУРАНЫН ҰЛГЕРИ

Мен сан башка бүгүн,
Эбире ончозы солун.
Мен тенери өрө көрөдим,
Тенери мени кожо апарат.
Кырлар жаар көрөдим,
Кырлар кожо кычырат.
Мен ыраак агаштарга, күнге
көрөдим.

Кажызы ла мени бойына тартат.
Бу көс жетпес талайга көрөдим,
Талай да мени кожо апарат.
Жок,
Меге сан башка бүгүн,
Эбире ончозы жаны ла солун...

Гагра, 14 июль, 1973 ж.

ТАЛАЙДЫН ТАШТАРЫ

1.

Эх, кандый таштар!..
Агы бар, кызылы, чанкыры.
Болчок, экче, тегерик таштар -
Ончозы бу - жанында жадыры.

Күнүн ле жаратла базадым,
Эң жаражын талдайдым.
Талайды, бу таштарды -
Эбире жүрүмди тындайдым.

Талайдын толкузыла
Таштар тунгак шуулажат.
Таштардын шымыртыла
Талай шымырап жадат.

Алтан жүзүн таштарды
Андандырып көрөдим.
- Бала ошкош кижиги! - деп
Каткы да мен угадым.

А меге не?!

Куучынды

Кулак та кырына албайдым.
Талай чүмдеген таштарды
Табылбас сөстөрдий талдайдым.

2.

Талай үрүстеген таштарда,
Та кандый да кеендик бар.
Толкулар ологго табарза,
Тирү жаркыны чагылар.

Какшаган ыраак жаратта
Каран тымыт мун таштар.
Толкулар ологго жууктаза,
Тонгон бойлоры тынданар.

Күлүрежер олог, шалыражар,
Күкүрт те кептү унчугар.
Учы көрүнбес жаратта
Учурын билерге сен тында.

Кызып, тайга күйген деп,
Кызыл таш мында кый салар.
Жаланда көк жажарат деп
Жажыл таш жажытту шыпшанар.

Көөрөм жогынан сүүш жок деп,
Көк таш сени көөрөдөр.
Сары таш мыйгактын көзиле
Санаалу аланзып, ол көрөр.

Ак таш - бу ла јанында
Ак тымыктый тым јадар.
Ак тымыктын ар јанда
Аалга, туйук өлүм бар.

Гагра, 1973 ј.

УЧУП БИЛБЕС КУШ

Кызыл төштү кичинек кушкаш
Кыйналып отурган клетка-кыпта.
Канатту бүдерде ыраак учуш
Качан да, байла, онын канында.

Ачу салымду бу көөркийди
Аргадап эмди не албас?..
Ак-жарыкты, агару јайымды
“Ал!” - деп, ого не айтпас?..

Мен оны јайымга божотком.
Је тенеринин терен түбиле,
Эбире агаштар бажыла,
Учуп ол барбаста, кайкабаста -
кайкагам.

Ол бажымнын үстиле
Эки эбирип учала,
Эрикчелдү кыбына
Кире конгон катап ла.

...А мен сени бийик Кавказтын,
Бийик учуштын кужы деп бодогом.
Канатту бүделе, сен кайттын -
Берилген јайымнан не качтын?!

Эх, канат јангыс менде јок,
Је амадуум, јолым - јайымда...
Учар сендий арга јок,
Је түней ле мен учушта!

Гагра, 1973 ј.

Мында ончозы башка,
Агаштар да өскө -
Кыска ла кунтурак.
Туулар да өскө -
Таш ла кумак.

Ар-бүткен андый:
Түп-түней будук табылбас,
Түней суулар база табылбас.
Чымылдан - чымыл башка,
Чымалыдан - чымалы башка.

Мында мен де өскө.
Каданы азиат көстөримле
Лайкадым Кара талайды.
Кандый ла јаны көөрөмлө
Кайкадым түштүк бу танды.

Ончозы јажыт, ончозы солун...
Онын да учун тон калды
Јетсем кайдар јүс јашка...
Је көрзөн дө колымды -
Беш сабарым беш башка.

Көктебел, 1974 ј.

Борис Укачин

Мөңкүлик
Алтайдын
жаңылгазы

Амыралта алып, тыштанып,
Алтайды керий базадым.
Бийиктен, кейден тын алып,
Бойыма бойым шыпшайдым:

“Чечектерден не жараш?..
Чечектен чечек ол жараш.
Сууны-жаныс суу солыыр,
Кырды-жаныс кыр солыыр”...

Көгөрөт бийикте тенери,
Көк мөнкүлик кычырат.
- Киж! - дежип, эбире
Кучыйактар сыгырат.

Айландыра ар-бүткен
Араайынан ачылат.
Байла, меге ол бүткен,
Бар жажыттар жарталат:

Өлүм болуп өлүм артар,
Jүрүм болуп жүрүм артар.
Кожон болуп кожон артар,
Комыдал болуп комыдал артар.

Сыннан сынга мен чыгадым,
Шымыранып мен базадым.
“Ырыс ырыска кылбыгар,
Ыраакты ыраак кычырар.

Кырдан жаныс кыр жараш,
Кыстан жаныс кыс жараш!”
Төрт талалу телекей
Төртти төрткө катаптайт.
Эски чындык элебей
Эмди де мени кайкадат:

“Је энеден өскө эне јок,
Төрөлдөн өскө Төрөл јок!” -
Кандый јакшы айдылган!
Кайкап Алтай тындаган!..

1975 ј.

УЧУП БАРАДЫМ

Учуп барадым. Сары ай,
Сары күчүктий, кийнимнен сүрүжет.
Ак мөңкүлү тууларым унчукпай,
Адалар чылап, ыраакка үйдежет.

Учуп барадым. Булуттар
Алтай сындарга түнеерге түшти.
Эликтер чилеп, кызыл жылдыстар
Көзнөк өткүрө элес эдишти.

Учуп барадым. Бажымнын меези
Бүгүн телкем, јангыдан айазат.
Алтайдын адынан айдар сөзин
Агару каруулга мени тургузат.

Учуп барадым. Амаду
Бадыш талага мени кычырат.
Төрөл јеримнен мен алкышту,
Јаны јараттар, тушташтар алдырат.

Учуп барадым. Самолет бийикте,
Бийиктейт күүним, сыным да бийиктий...
Бу јорыкта мени бийлейтен
Бир де буудак јок немедий...

Учуп келдим. Сары ай,
Сары күчүктий, түниле үйдешти.

Күнчыгыштын Күни жаражай, -
Күлүмжи жайып, Бадышта уткыды.

Дубулты, 1975 ж.

Агын суу азийгы ла бойы
Ак-жарыкта ару ла тирү.
Нөкөрдин өлүми меге кыйын,
Je сууга, ташка ол не керектү?!.

Ларкынду ла тирү агын суу,
Кижн өлгөн деп качан да билбес.
Көк тенери, мөнгүн суу,
Күн, чечектер жүрүмин үспес!

Өлүмди билбезин эбире ончозы,
Өссин, кееркетсин бу жүрүмди.
Ончозы кунугып, түштин ырызы
Түнле солынза, канайттан эди?!.

Тенери өрө агаштар өзүми,
Суулар мангында телекей эбирет.
Je качан да болзо, кижинин өлүми
Ланыс ла кижиге карыкчал экелет...

1975 ж.

ЭКЧЕЛИКТЕР

Бастыра ла сөстөр
Калыктын тилинде.
Je база бир сөс
Поэттин тилинде!

Ас та калык тилинде
Ай-солонгы сөстөр бар.
Албатылар ортодо
Аргымак кептү макталар.

Калык уйкуда -
Кайчы каруулда.
Кайчы уйкуда -
Калык та уйкуда.

- О, улу Кудай! - кайчы
шымыранды, -
Жылдыс өндү сөстөр бер...
- Кайдарга? - деп, Кудай сурады...
- Калык жүзине ырыс чагарга! -
Капшайлап кайчы каруу жандырды.

Балам,
Кату да болзо, Кадыннын тажы
Жастыгын болзо, уйкун једер.
Кайда да жүрзен, Кадыннын
табыжы
Канында ойгонзо, жүрегин јенилер.

Канында Кадыннын табыжы
ойгонзо,
Кайра жанар күүнин келер.
Карманында Кадыннын тажы
јатса,
Карыккан ойдө алтайлап үнденер.

Алтай кижининг каткызын
Алтай тууларда угарын.
Алтай кижининг онтузын
Арткан таладан табарын...

Алтай кижі бир катап
Ак-јарыкты айланган.
Төрт таланы катандап,
- Төрөлим - Алтай! - деп
бурылган.

Айланып, апагаш кар түшсе,
Алтай јараш - оны сүү.
Ак чечектер сергизе,
Алтай јараш - оны сүү.

Кезик чечектер јыдыла јараш,
Күүнине бийик күүн кожор.
Кезик чечектер өнгиле јараш,
Көзинди эркелеп, көөрөдип турар.

Сен јокко, Темирей,
Телекеј бойы айланар.
Сен јокко, Темирей,
Калак, энен канайдар?!

Тындазан,
Туулар онтожот,
Алтай уулдарын сакып јат.
Тындазан, туулар тондолот,
Аргымак аттар јанып јат.

Эй,
Меге аргымак ат беригер,
Алтай тууларымды беригер!
Өскө не де керек јок,
Өскөзи бойы келижер!

Атты сүүген жылкычыга
Кажы ла кулун - аргымак.
Балдарын сүүген адага
Баатырдый кажы ла уулчак!..

Ат кулагыла
Јылдыска тийер.
Ай јаркыныла
Јерге түжер.

Нөкөрдин болзо көзинен
От јалакай суркураар.
Өштүнин болзо көзинен
Ок кандалып сыгырар.

Бйлап билбес эр болзон,
Брысту мен деп сананбай жүр.
Таш јаткан болбозын,
Табынча көксинг шиндеп көр!

Балам,
Јер-айакта төрт јеткер:
От ло Суу, Јес ле Јер.
Је јер-айакта төрт ырыс:
От ло Суу, Јес ле Јер.

Салымын бар болзо,
Салымына туштаар турун,
Санаан бар болзо,
Санаана једер турун.

Эртенги күннин ары јанында
Эртенги күн база бар.
Канайып та оны көрөйин дезен,
Качып, јүзин јажыар.

Алтай кижинин бичиги -
Айландыра турган ар-бүткен...
Айландыра турган ар-бүткен -
Ончо бичиктер бичиги.

Иш ле үредү
Ийнингде јатсын.
Ичкери јолынды
Ол экү јарытсын.

Көп иштезен -
Көпти берерин.
Көп иштензен -
Көпти аларын.

(Озогы жүрүмнөң)

Ээрдин эки үзенизи
Алтай кижинин күндерин тоологон.
Кайыштан эткен канжаазы
Алтай кижинин жылдарын толгогон.

Күнбадыш кырда бир күүк
Өткөн жылдарды тоолоп эдет.
Күнчыгыш кырда бир күүк
Келер жылдарды тоолоп эдет.

- Баланын ырызы кайда?
- Баштап ла күн көргөн талада.
- Баланын ыйы кайда?
- Баштап ла күн көргөн талада.

Балам, аярын
Таманыннын алдында ырыс жаткан
болбозын -
Оодо базып ийерин.
Таманыннын алдында тамы жаткан
болбозын -
Танылбас талага күлүрөй берерин...

Кенете келген ырыс
Кечегизин таныбас.
Шыралап тапкан ырыс
Шыранкайын таштабас.

Балазы жок ол киж
Баланын ыйын таныбас.

Ырызы јок ол кижі
Ырыстың јүзин ылгабас.

Адан јанынан алгажын,
Төөлөстөр - он канадын.
Энен јанынан алгажын,
Кыпчактар - сол канадын.

Је ада угының аргазын тоолоп,
Калак, базынба кару эненди.
Эне угының эрчимин тоолоп,
Элекке түжүрбе, калак, аданды!

Каан айас тенери
Кандый да јанылга шанжайт.
- Кел бери, кел! - дееримде,
Јаш тужым таныбайт.

Көлөсөнинг истери
Көк јаланда чөйилет.
- Јакшы болзын, најы! - деп,
Јаш тужым чөйилтет.

Уулым,
Баатыр өлзө,
Јылдыс өчөр.
Бала өлзө,
Баатыр өлөр.

Ойгорды јенерге
Ойгор керек.

Отты јенерге
От керек.

Санаалу болорго турган болзон,
Салкын болбо!
Ары калбан, бери калбан,
Јүс немеге мондолбо!

Јүзи јок таңмада
Јүрек бар деп, кем айтты?
Уйады јоктын сөзинде
Учур бар деп, кем айтты.

Кушкаштын эки канады -
Калак, ойыны эмес, балам,
Кушкаштын эки канады -
Куш болгон ийдези, балам.

Тенериде јылдыстар -
Улустын тирү көстөри.
Улус түнде уйкуда -
Каруулда оlorдын көстөри.

Алкышту бу чечекти
Күн өскүрген, балам,
Адырманду тегенекти
Күн өскүрген, балам...

Эртен тура өлөндө -
Айдын агару суузы.
Өдүги јок бар јатсан,
Будында онын арузы.

Эртен тура кей ару,
Эбирип келген Күн ару,
Эртен тура суу ару,
Эненнин аскан чай тату.

Јарганат болбо, уулым,
Јарыктан јажынып јүрерин.
Јалкын болбо, уулым,
Айлына, айса, түжерин.

Эй, көөркий,
Јангыс бала јашта
Јанысканын чек билбес.
Эр темине ол јетсе,
Эки түней ле ол болбос.

Кенекке ле Кертикке
Кеенинле мактанбай јүр.
Кенекке ле Кертикке
Кеен күүнинди көргүс јүр!

(Өткөн өйлөрдөн)
Тороны токтоктоп,
Теермен айланат.
Тороны токортып,
Кыш бурылат.

Јоктунын ады байды таныбас -
Түней ле миндирер.
Је јоктунын ийди байдан айабас.
Түней ле үрер!

Јастын жагарын угуп,
Јардымнан тон јайылды.
Кыштын кынзыжын угуп,
Курым кезе тартылды.

Кызыдып алып сулаза,
Кылыгы билдирер темирдин.
Кызыл чөөчөй туттурза,
Кылыгы көрүнер айылчынын.

Арајан тажуурда тужында
Арадай тудуп, најылар болгон.
Тастак тажуур какталарда,
Талаш ла согуш башталган.

Тажуур оозын эр ачып,
Тамагын ченеп каткырат.
Онон тажуур оны ченеп,
Олјого капшай бактырат.

Тажуур тастак та болзо,
Темей сүүнбе, куру болбозын.
Талкан күйүк те болзо,
Танзыркап төкпө, торо келбезин.

Аракычы кижинин
Айтканын тындап кем угар.
Алтын да ошкош сөс айтса,
Аракы озо јытанар.

Оору кижиге эзирзе,
Жазылдым! - деп жүгүрөт.
Оны арагы төгүндөп,
Оро кырына жединер.

Амзаарын амза,
Айлынды, калак, ундыба.
Ичерин ич,
Ижинди, калак, ундыба.

Тенектин оды
Телекей өртөөр.
Ойгордын оды
Орчылан өдөр.

Ай-күннүн алдында
Албаты-калык көп ошкош.
Же бир кезикте сананган,
Төрт лө кижиге бар ошкош:
Тедү ле тенек,
Эрүүл ле эзирик!..

Тенекти тындаган,
Тенери жабыс,
Тенис тайыс,
Телекей тапчы,
Тербезен - айылчы.

Көрсөн, көрүктүн сыртында
Беш чийү карарат.
Айунын арсак тамагы
“Эркелеткен” ис дежет...

Эдиски эликти төгүндеп,
Эт-јүрегин түймедип ийди.
Эне күйүн јок болзо,
Элик өлтүртпес ол эди.

Бала јаш тужында
“Адам кайда?” - деп сураар.
Баатыр кеми ол јетсе,
“Адым кайда?” - деп айдар.

Уксагар да, бир катап
Уурчыга уурчы туштаган:
- Ай менен коркыды! - деп,
Аланзыш јоктон мактанган, -
Ал согорымды сезеле,
Ажу ажып јажынган!..

Алдамыш кижі бир катап
Айуны кулактай “кап” алган.
“Ан јобош!” - деп айткалакта,
Айу оны јип салган.

Күнүркеген ол јүрек
Күйүп, изип кыйналар.
Карануй баскан түбинде
Кара башту курт јадар.

Күнүркештин өрти
Күйген одын өчүрер.
Јаман кинзу өчи
Јаркынду сүйүшти өлтүрер.

Күйүниш ле күнүркеш -
Сөс жогынан карындаш.
Ыраакты болзо ол көрбөс,
Жуукты болзо таныбас.

Тежик бар -
Күн де бар.
Отык бар -
От то бар.

Жакшыны жажына да этсен,
Жаңылгазы жалкулу болор.
Жаманды жаңыс та этсен,
Жары жаан болор.

Кем суранган -
Токпок алар.
Кем сураган -
Санаа алар.

Эрлик өргөөдө дө журтаза,
Эжигине элчи келбес.
Эмчи жапашта да жатса,
Эжигинен элчи ырабас.

Эттим бе, этпедим бе дейле,
Эртелеп жал некебей жүр.
Ийне жажына көктөнгөн,
Эмдиге жыланаш - көр!...

Оттогы казан качан да
Отты эмес, ээзин тындаар.
Керик кижинин кылыгын
Кемнен де озо ол жарлаар.

От ло очок окшожот,
Куру сууны кайнадып...
От ло очок окшожот,
Этти-жууны кайнадып...

Кериктин көстөри
“Ас ла ас!” - деп жайнаганын билбес.
Керсүнинг көстөри
“Ал ла ал!” - деп айтканын билбес.

Кижн бүүдерде мүүстү болзо,
Кийикке түнейин билбес эди.
Жолдо тонкыр кижн жолукса,
“Жокту танма!” - деер эди.

Ак жаланды сүрбезен
Ашты кайдан аларын.
Албатынды сүүбезен,
Алкышты кайдан угарын.

(Озогызынан)

Кыдаттан келген кызыл учук -
Солонь эмес.
Кыдаттан келген кызыл аяк -
Күн эмес.

Агаш аразы аалга деп,
Ажындыра бүтпей жүр.
Агаш агашла тилдү деп,
Адам айткан, билип жүр...

Жыланның короны
Жыланды өлтүрбес.
Жылдыстың чогы
Жылдысты өчүрбес.

Камду мен жымжак дейле,
Терезин жылыткан.
Кас мен жымжак дейле,
Јунын јулдурган.

Ан турган јерге
Анчылар јуулар.
Айыл турган јерге
Айылчылар јуулар.

Энзүзи чыккалак та болзо,
Эжикте күчүк јатса, артык.
Чалык эмес те болзо,
Чақыда ат турза, артык.

Очокто от күйзин,
Оны эбиреде балдар отурзын.
Айды ээчий Күн келер, -
Артканы дезе, бойы келер.

Ат өнтин таныбас болзон,
Алтай кижн эмес эмтирин.
Кара ла Акты ылгабас болзон,
Калак, сен сокороп калтырын!

Јети өндү солоны јарыткан
Јерине јажына быйанду бол.
Јетен жүзүн сөзин сыйлаган
Јонына јажына быйанду бол!

Өштү табарган јер болзо,
Кан түүлип кызарар.
Өлүм баскан јер болзо,
Баргаа өзүп, јайылар.

Күнди сүүп турус деп,
Чечектер өлгилейт.
Күнди сүүп турус деп,
Чечектер өскилейт.

Эртен туранын тандагы
Эркелү келер.
Энгирдин тандагы
Эригип өлөр.

Јердин јаражы -
Улустын јаражы.
Улустын јаражы -
Јердин јаражы.

Јүрек ырысла толо -
Көстө јаш.
Јүрек коронло толо -
Көстө јаш.

Эдинип жүрген јөөжөңдө
Эрмек јок деп бодобо:
Ээрдин энчек каштары
Эткен усты керелеер.
Эрей тарткан колондор
Эр бойынды керелеер.

Тилмежин тил билбес болзо,
Сенде де тил јок,
Јолбашчын јол билбес болзо,
Сенде де јол јок.

Адын јакшы да болзо,
Ўйген керек.
Албаты ойгор до болзо,
Башчы керек.

Коркынчактын камчызы
Кекенип, узак ла талайды.
Кейде сырандап турала,
Кемге де келип тийбеди.

Балам,
Ан аркада тушта,
Адан айлында тушта,
Аткырыла мактанба!

Бүгүн адынды мактаган болзо,
Эртен бойынды мактаар.
Эртен ийдинди мактап келзе,
Сонзун кызынды мактаар.

“Jo ло jo!” - деп, канча ла кыйгыр,
Лобол бойы жазылбас.
“Jорт ло jорт!” - деп, канча ла кыйгыр,
Jорык бойы башталбас.

Jеткер једип келзе,
Jен-јенинен туттурар.
Өчөш једип келзе,
Өөн-бөкөн чыгарар.

От күйет -
Тыны кижиде.
Ок учат -
Тыны кижиде.

Кандый ла сый кайра јанза,
Калын јүктү келерин сүүр -
Эжигинде ээрлү ат турза,
Эртезинде кайкабай јүр.

Төрт таланын бирүзинде
Төгүнчи кижии атанат.
Анда ол кызарбас,
Оны улус таныбас.

Алаканынла күнди,
Калак, бөктөп болбозын.
Айса, уйалбас жүзинди
Арга јокто бөктөөрин.

Куйругынын бажы ак
Күчүкти анчы азырабас.
Анга салза, ол барбас -
Куйругыла ойноп божобос.

Качан бир,
Качан бир,
Качан бир
Кааны јок телекей болгой не?
Качан бир,
Качан бир,
Качан бир
Кан төгүшпес ой келгей не?!

Кижиге эн солун неме - Кижиге,
Онон учы јок бу телекей,
Онон түби јок бу тенери,
Онон ойто ло катап - Кижиге!

Эй, улус, слердин ортогордо
Эн сүүнчилү күндерим өткүрдим!
Је слердин ок ортогордо
Эн карамду ойлорим өлтүрдим!..

Кип ле килен тенери -
Буудайдан кызыл жылдыстар.

Эбире ээн јаландар.
Түн. Кижі. Јылдыстар.

Айылдың чобра јыртыгынан
Айды шыгаалап јадырым.
От јанында туулактан
Орчыланла өдүш калтырым.

Кардын јолы тенери түбиле
Кандый да узун суудый чөйилет.
Је менин јолым менин кийнимде,
Ат маныла тозын чөйилтет.

Ай толун!.. Алтайда
Сүт үрүстү јаландар.
Је јажыл өлөн јапашта
Мен јаныскан - канайдар?!

Эт-јүректи эрикчел сорот.
Эбире ээн - јаныскан арттым.
Алтын јылдыска јол бар болзо,
Аргымак атты ээртей соголо,
Эмди ле оноор элейтер эдим,
Эбиріп ойто јанар эдим!..

Обөкөлөрис јуртаган бу јерден
Өскилеп келет јаскыда чечектер.
Обөкөлөрис барган өскө таладөөн
Ойто бурылат күскиде чечектер.

Јебрен корымда кажы ла таш
Јүрүм керегинде бүгүн куучындайт.

Je кече ле өскөн бир кулузын
Өлүм керегинде өксөп кожондойт.

Тенгеринин көк түбин
Телгендер чийип айланат.
Кеен жалан. Кезер таш...
“Кем сен?” - деп, ол сурайт.
“Алтай эр!” - деп, мен айтсам,
Алан кайкап ыйлады:
“Айса, өлбөгөн турус не?!.
Тирү бистин албаты!
Алкышту болгор!” - деп айтты,
Ажыктап, таш тымыды...

Бадыш тандак алдында
Баштын сөөги кажайат.
- Бир тушта мен де
Ат болгом! - деп, ол айдат.

Куу баш куу жалаңда
Кунукчалду эм жадат.
Көстин көңдөй ородон
Көк чечектеп, жажарат.

Жас - кураган мааражы,
Жай - казанда сүттин кайнажы.
Күс - турналар ачу кыйгызы.
Кыш - анчынын эжер чаназы.

Адамнын айтканыла,
Энемнин элтерткениле,
Жолдын учы жок,
Жорыктап, бажына чыкпазын.

Јоннын мойны жоон,
Сындырып качан да болбозын!..

Алтай кижинин тилинде -
Алтан тилдин кимирти.
Алтай кижинин канында -
Алтан каннын јимирти.

Албатынын азында эмес,
Айдып койгон сөзинде.
Јакшынак керек ол учун,
Јайым ла Чындык ол учун,
Ас та калык тилиле
Айдылар јанду јаан шүөлте.

Мен та өлөргө тургам,
Та өзөргө тургам -
Бичийдим түниле, түжиле бичийдим,
Алтайды алкап, учына јетпейдим!..

Колымнын алдында
Каламым чыкырайт.
Чийилген јолдыкта
Чактар чаксырайт.

Күски турна кыйгызы чылап,
Јажыт нөкөрим ырады.
Јаскы чийненин чечеги чилеп,
Јаш нөкөрим үлгерлү келди.

Баштапкы кардын кийнинде
Алтай ару - јаш баладый.

Баштапкы жанмыр кийнинде
Алтай ару - жаш баладый.

Алтайдын карануй тууларын өзөктөй
Апагаш кичинек ай элейтет.
Койлорын жылыткан койчы кыстын
Колында жарыткыш санаамда эбелет.

Ўч-Сүмерге бурылып келдим
Суркурап туру күн алдында.
Ўч-Сүмерден ырап жадым,
Ўргүлөп туру куу туманда.

Ўч-Сүмер эдеги толо чечектү -
Мени уткыйт жас келгенде,
Ўч-Сүмер бажы боро туманду -
Мени үйдежет күс түшкенде.

Ыраак талага атанар алдында
Арчынду тайгага айылдап келдим...
Арчымагымда жажыл арчын -
Алтайды ыраакта сананып жүрөрим!

Кара талайдын жанына жадала,
Кан-Алтайды кенете санандым.
Жаткан кыбыма жүгүрип келеле,
Жажыл арчынды ала койдым.

Жебрен топшуур кимирти -
Жеримде аттар тибирти.
Жебрен топшуур ол күүзи -
Күски мөштөр сыгыды.

Эбирип келеле, эски чакыга
Эрјине адымды катап ла буулайдым.
Эбирбес талада ол адамнын
Эрчими менде деп, ойто ло сезедим.

Айдын јаркынына мылтыгы јалтырап,
Анчы тјүнде бар јадат.
Түкү ле качан огы кандалып,
Тирү сыгыннын јүрегин өдөт.

Јаш тужым, от чылап,
Јалбырайт өйдин кучагында.
Јажаганым, ыш чылап,
Бырыксайт јолдын кырында.

О, кижн мөнкүлик эмес,
Өйлөр, јылдар элес ле элес!
Је каны кижинин мөнкүлик,
Өскөзи, байла, өлүмтик.
...Баш болзын, Төрөлим бар,
Баш болзын, уулдарым бар!

Өлзөм, сөөгимнин кийнинен
Кем базары - не керек!
Сөзимди угуп, кийнимнен
Кем барары - ол керек!

ЭЖЕРЛИКТЕР

Сөс - жылдыс,
Күйүп те турар, өчүп те калар.

Чечен сөс окло түней,
Чеберлеп корот, уулым.

Жылдыс чокту да болзо,
Жылынып ого болбозын.

“Өлүм келип жат!” - дейле,
Өскөн јеринди таштаба!..

Өлүмде буудак јок,
Өскө дө талага јет барар.

Одын өчпөзін деп турган болзон,
Оны уулыннын айлына камыс.

Озогы отык деп чөкөбө,
Онон јаркынду от чыгар.

Аннын јүрегінде
Анчынын көзи бар.

Тенери өрө канча да атсан,
Тежерим деп, калак, иженбе!

Элик аткан јерде
Эрдин эреени калар.

Кабайда јадар тушта
Кандый да бала јакшы...

Энези сааган уй јараш,
Эјеzi сүүген эр јараш.

Баштапкы күкүрт - јаскыда,
Баштапкы сүүш - јашта.

Ырыс келейин десе,
Эжиктен эмес, түнүктен де түжер.

Эжиктен ырысты божотпозон,
Элейтип, түнүктен ол чыгар.

Балам,
Шикир - татузыла,
Тус - ачузыла...

Бука озо баштап бозу болгон,
Бычак озо баштап темир болгон.

Бүдерде тонкыр торбоктон
Бүгүн, калак, мүөс өспөс.

Кулун киштезе,
Кулагын сүүнер.

Ат - канатту,
Ай - кулакту.

Ийт - иргеде,
Кулагы - тууда.

Ийдин ак та өндү болзо,
Иргеде жадар учурлу.

Жылдыс тоолобо - астабас,
Жылкы тоолобо - көптөбөс.

Уулым,
Жараш кыс каткырып ийзе,
Жалбырт эткенинги билбей каларын.

Кызым,
Жараш кыс эмтир дейле,
Күн качан да жана болбос.

Же кыс айткан дежет:
- Мен жок чылап,
Меесте чечектер не өзөт?!

Ўйи айткан:

- Јана беретен бойым эмей,
Јадып калатан коп эмей.

Уулым,
Эрјине танмалап јаткан улустан
Эт сурап, уйатка, калак, тўштинг.

Бошту деп тууны бедреп,
Божоты кайа јайкаган.

Бай санаалу кўрўнерге
Бажын мендеп јўлиткен.

Хе-хе-хе,
Бажында - киш,
Меезинде - ыш.

Јолонунг улузы “Јоло-куш јараш!” -
дежет,
Куладынынг улузы “Кулады-куш
јараш!” - дежет.

Тўбек тўнненг коркыбас,
Тўштенг јажынбас.

Акчаны акча колтыктаар,
Айылчыны айылчы колтыктаар.

Түлейдин кулагы - көзінде,
Сокордын көзи - көксинде.

Чөлдин кучагы элбек,
Туунын туружы бек.

Мак маанылу учуртат,
Жажыт жабынчы жабынат.

Копты токтот болбозын,
Колоннон тудунып ол жедер.

Мак ман бажына ундылар,
Уйат узак жылдарга улалар.

Билип жүр,
Тенериде сок жаныс ай,
Телекейде сок жаныс Алтай!..

Эй, ыраак нөкөр,
Алтай - алтын төндөр эмес,
Алтай - алтын туулар, айылдап кел!

АЛТАЙ КИЖИНИНГ СҮҮНЧИЗИН ТООЛОГОНЫ

1

Ой, улустар, кандый сүүнчи! -
Јер јаан ла теп-тегерик,
Јер эбирип, јондор көрөри,
Өскө бозоголор бийигин билип,
Өрө лө чек алтай базары,
Өскө јерге тентирилип,
Көңкөрө јыгылбай, јерине јанары -
Ой, улустар, кандый сүүнчи!

2

Көзинле Күннин көзине көрүп,
Күнүн ле күнүн эр-јажына
Энезинин эрү чырайын көрөри,
Буурайып калган онын бажына
Бу колынла тийип сыймаары,
Эмчектин тату сүдиндий чайын
Эртен тура ойто ло ичери -
Ой, улустар, кандый сүүнчи!

3

Эртен тура туруп келеле,
Катап ла катап, катап ла катап
Балдарыннын каткызы сеге угулза,
Базып ла туруп, јыгылып турза,
Ыйлажып, ойто каткырып турза,
Онон бойыннын балдарын керегинде
Јакшынак јанылга ыраактан угулза,
Ой, улустар, кандый сүүнчи!

4

Кандый јакшы, кандый сүүнчи!
Көрбөгөн ыраак талага келеле,

Көп калыктар ортодон кенете
Алтай эрмектин кимирти угулза,
Алтай кижинин көзи көрүнзе,
Эй, улустар, кандый сүүнчи!

5

Эн ле жуук нөкөрин жолыкса,
Эски өйлөр элейтип келер,
Жазыт улустын үндери угулар,
Лаш тужыннын эрчими бурылар.
Эн жуук нөкөрин жолыкса,
Эрикчел ле сүүнчи окшожып ийзе, -
Эй, улустар, кандый сүүнчи!

6

Ачынба, эжим, агынча айдайын,
Эр бойымды жажырып кайдайын,
Бир тужында туштаган келинге
Бир жолыksam, база сүүнчи.
Бу тушташты сеге сестирбей,
Бууныгып ырыска күйзем - сүүнчи!
Ачынба, эжим, агынча айдайын,
Андый тушташтан канайып кыйарым!

7

Эй, нөкөрлөр, кандый сүүнчи,
Менин уулым, мен чилеп,
Чечен адышла танмага тийдирзе!
Менин уулым, мен чилеп,
Жүгүрүк атту шунудып баратса,
Эй, нөкөрлөр, кандый сүүнчи!

8

Лылдан малым жакшы чыкса,
Кыштудан чубажып, жайлуга көчсө,
Эй, нөкөрлөр, кандый жакшы!

Айылдажымнын малы јакшы турза,
Јайлуда семирп, кыштуга јанза,
Ырыска коштой бу ырыс,
Сүүнчиге коштой бу сүүнчи,
Эй, нөкөрлөр, кандый јакшы!

9

Баштапкы күкүрт унчукса,
Баштапкы күүктин үни угулза...
Адан сеге мылтыгын сыйлаза,
Ол эмезе ээрин сыйлаза,
Сенин уулын айылду болзо...
Айса, кызын кижиге барза,
Өбөгөниле экү эптү јуртаза...
Айылдажын сенин јакшы болзо,
Айылдар керип коп јайбаза,
Онын одына от кожулза,
Онын магына мак кожулза...
Јылдыска көрөри - сүүнчи,
Јолдорго чыгары - сүүнчи,
Канатту адын - ол сүүнчи,
Каткылу көстөр - бир сүүнчи,
Ой, најылар, сүүнчилер көп,
Јылдыс кептү көптөн көп!..

10

Меге - менин өйим сүүнчи!
Кайыр туулар ортодо јаткан
Карлушка кичинек аэропорттон
Кара талайга јетире учары.
Јажыл јайдый узун поездде
Јайканып, типилдеп барып јадары...
Керек болзо, кезик таладан
Керепке јайкадып јанып јадары...
Онон ойто ло,
Онон катап ла,
Ай чалыган алтай јурттарла,
Алтай тууларла атту јорторм,

Алтай кожоннын абына багары -
Ой, улустар, кандый сүүнчи,
Меге - менин ойим сүүнчи!..

АЛТАЙ КИЖИНИН УЙАДЫН ТООЛОГОНЫ

1

Ой, Күннинг көзи көзимнинг алдына
Өчө берзин, мен көрбөйин!
Айлу-Күндү жарыктын алдына
Алаканы жайылып,
Алтай кижии суранып басканын
Канайып көрөр - көргөнчө, көрбөйин!

Эртеп минер эрјинен кайда, нөкөр,
Эликтеп барар мылтыгын кайда, нөкөр?!
Алаканын канайып ачылды,
Алтай оморкош канайып быртыды?!
Суранып баскан сени көргөнчө,
Бу Бийик Күн көзимнинг алдына
Эмди ле өчө берзин!
Алтай кижии бийик адына
Алтайыс, јоныс оморкоп јүрзин!..

2

Эй, алтай эр,
Албатынын ортозынан
Алар кыс таппадын ба?!
Азырап койгон адан сенен коомой
болды ба,
Эмизип койгон энен эрчиминди алды ба?
Олорды не уйатка салдын,
Ооско бойын не түштин?..

Кайтын, алтай эр, кайтын,
Жаныс сөөктү кижиге алып кайтын!

3

Көр бойынды күскүден,
Көр көзинди, жүзинди.
Көр жабыстан, бийиктен
Көөрөбөй көр бойынды.
Жайаларда салынган
Жебрен таңма жаагында!
Суулар кептү сунулган
Алтай канын тамырда!
Же кайда да сен эмес,
Кара туулар ортодо,
Карагол журтта жадала,
Алмат Чагадан бүделе,
Кайтын, карындаш, кайтын,
Алтай тилинди канайып жектедин!

4

Эй, алтай эр,
Элбек эжик бозогозын алтап,
Эмди жаны ла жарыкка чыгала,
Же эбиге телекейди тындап,
Эмди жонды билбей жадала,
Бойыннан жаан жашту кижиден
Сөс блаажып сен кайтын!
Ол - ойгор. Качан да болзо
Карануйды билген, жарыкты.
Жолдорун өткөн сенен озо,
Жонун билер, жорыкты.
Эй, алтай эр,
Баш буурайган ойгордон
Сөс блаажып сен кайтын...
Удура келер өйлөрдиге
Учурун үрөп уялттың!

5

Карындажым менин, алтай кижі,
 Сен бийик текпишке тептин.
 Онызы јакшы. Је ол ижин
 Бийик деп эрте кӧӧрӧдин...
 Калак,
 Јан башкарып билбей јадып,
 Јамыркап, билеркеп јада берзен,
 Кечеги најынды бӱгӱн таныбай,
 Кеберин соок ӧдӧ берзен,
 Карындажым менин, алтай кижі,
 Канайып сенен уйалбазым мен!..

6

Айылчыга эжигин ачпаган болзон,
 Мен сенен уйаларым, алтай кижі.
 Ат-эрјине бажына соксон,
 Ачынарым сеге, алтай кижі!..

7

Анчы болуп мактанала,
 Аркадан айлына куру јанзан,
 Айса, мылтыгын ундып койоло,
 “Андап” аркага куру барзан,
 Сенен уйаларым, алтай кижі!

8

Эй, алтай уул,
 Сен јебрен корымды коскорып,
 Јонын керегинде јолду сӧс айтпадын.
 Космостын тӱбинен јылдыстый јарып,
 Коркышту атомнын аалгазын ачып,
 Алтайдын магына мак кошподын...
 Је узун тилдерге не оролдын,
 Чачып ийген ылтармыш чылап,
 Балкашка не бадалазын,

Буттарга не оролозын?..
Качан, кажы тушта алтай јон
Кабак эдер заводту болгон?..
Ас калыкты уйаттаар јан
Сеге кайдан, кемнен берилген?..
Эзирикке ээлеткен,
Эрлү эрчимин јылыйткан,
Эртенгизин ундыган,
Эй, эзирик алтай уул,
Сенен нени угарым,
Сеге нени айдарым?..
Эбирер, өдөр јолдорды кечире
Элек кептү сен јыгылган...
Эртенги күндерге јонынды божотпой,
Эдегинен кайра тартып алган...

К.Е. УКАЧИНАГА,
кару эжиге ле
ўч уулымнын энезине

СҮҮШТИН КАЙКАЛ КУЧКАЖЫ

Сүүштин куулгазын кучкажы
Jүректин терең түбинде.
Ак-жарыкла учкажын,
Ырыста мен, түбекте.

Тойзо до токтоп ол калбас,
Тородон база жалтанбас,
Энчикпейтен жорыкта,
Эң жеткерлү жолдордо.

Сүүш өңдү бу кучкаш
Сүрүмди менин түжүрет.
Онон ойто бу кучкаш
От каныма күйдүрет.

Түкүрүк түшкен бу кучкаш,
Түрени билген бу кучкаш,
Ойгорды ооткон бу кучкаш
Оорыырын билбес бу кучкаш,

Өлөргө эмди тургандый,
Өрт-калаптын койнында
Уйатка сүүнип тургандый,
Узун тилдер бажында.

Сүүш өңдү бу кучкаш,
Сүме өңдү бу кучкаш,
Амаду өңдү бу кучкаш,
Алкыш өңдү бу кучкаш,

Жаныс ла сени угарым,
Жаныс ла сеге багарым!
Карызам да мен сенин,
Арызам да мен сенин.
Ненин учун дегежин,

Жүректи тындап уккажын,
Бу салымнын уч-бажы -
Сүүштинг кайкал кучкажы!
1975 j.

БАШТАПКЫ СҮҮШ КЕРЕГИНДЕ СЫГЫТ

Улу жуунын, шыранын
Уулчагы болгон мен эдим.
Жаш жүректе шырканын
Жайнузын алып жүредим.

Тузуркап уйлар ол тушта
Чамчамды менин жип салган.
Тул келиндер ол тушта
Сүүжимди түнде уурдаган.

...Эй, канайдар, Алтайда
Эр улустын жыды жок!
Кан төгүлген Бадышка -
Кара башту эрге жол!..

Жиит жүректе сүүжимди,
Жиргилжин ошкош тужымды
Тул келиндер күйдүрген,
Тул келиндер өчүрген!

...Кару эжим, мен сени
Канайдар, көөркий, билбегем.
Уйалчан улу сүүжимди
Канайдар, сеге бербегем.

Уурдадып ийген жаш сүүшти
Ундыйын дезем, ундылбайт.
Ол ундылган окшошты
Оодойын дезем, оодылбайт!

Канду жуунын жылдары
Қанымда казыр жылыжат.
Тул келиннин тулуны
Тузактап, мени тумалайт...

Je тул келинди каралап
Айтпазым мен качан да!
Јаш бойымды јабарлап
Јаргылабазым качан да!

Јылдар өдөр. Онызы чын...
Тул келинди бил јадым.
Өртөлип калган сүүш учун
Өртти-чакты каргайдым!

Кыйналат, күйет жүзимде
Јүзимде ле көзимде,
Көзимде ле көксимде,
Көксимде ле эдимде.

Тул келиннин тыныжы,
Туйка ла изү окшожы...
О, баш болзын, јаш тужым
Баштапкы кайран ол сүүжим!

Октябрь, 1975 ј.

БАЙ ТЫТТЫҢ ЈАНЫНДА

Бай тыт деп бу тытты
База ла катап көрјадым.
Бадып калган жылдарды
База ла катап ойгостым.

Баш ла болзын, бу мында
“Байым” менин чечилген.
Бала тужым ол јылда
Баштапкы сүүшке чертенген!

Бай тыттын бажына
Ай жабызап, илинген.
Келиннинг кеен төжине
Кедертиненг күйүнген.

Окшоп, окшоп, ол келин
Оозымды, жүзимди кызыткан:
Узактан жайгы тан келип,
Уйалтып мени кызарткан.

Je тул келиннинг тыныжы
Тымык, жайым уйкуда...
Эртен туранын тандагы
Эрдинде - эрке ойында...

Күренг ле жаан чейнеден
Күмүш жинжи мен тискем...
Ап-апагаш мойнына
Амадап кече мен илгем.

...Бай тыттын төзінде
Бараксан келин уйуктайт.
Кирбигинде, төжинде
Көстинг жажы мызылдайт.

Тенери чилеп, Бай тыт
Телекейде тым турат.
Жүрүм - улу ол жажыт,
Жүрегимде сыс жадат.

Кажулар жүзин жарыдып,
Катап ла жайгы күн чыгат.
Кандый да күүк жар жайып
Кайынду Четте каткырат...

1975 j.

Анда кижиси күйүп калт...

А. Фет

Бадыш кырдын бажында
Кар ла тандак окшожот.
Энирги өдү салкынга
Эригип жүрегим октолот.

Киш кабакту келиннин
Каткызы ыраактан угулат.
Өчүп калган сүүш келип,
Өзөк-буурым ачыдат.

Жерлик куунын кыйгызы -
Жер үстиле сүүш өдөт.
Лаш тужымнын ырызы
Ларгы болуп ойкөлөт.

...Бүрүнкүйдin алдында
Кызыл тандак кыйналат
Бадыш кырдын сынында
Баштапкы сүүжим өлүп жат.

1975 j.

Оромдордын кыймырты
Ойто болбос немедий.
Түннин аалга шымырты
Түгенбес узун ырыстый.

Эди-канын селиреп,
Уйуктап жадын жанымда.
Көзнөгистен соныркап,
Ай шығалайт - жаныста!

Јүрегин сенин тип ле тип,
Бажымды тѳжине саладым.
Кѳк айаста сыйтылдап,
Кучкаш учат - угадым.

Куулгазын кучкаш ўнинен
Сўўш сўўнчизин сезедим.
Уйалбас айдын кѳзинен
Кѳзнѳкти бѳктѳйдим...

1975j.

Эй, кѳѳркийим, эжим,
Эки кѳзине кѳргѳмдѳ, -
Эки жылдыстын ыраак кожоны.
Чачынга сенин кѳргѳмдѳ, -
Чакпынду учардын кожоны.

Эй, кѳѳркийим, эжим,
Одус эки ак тижим -
Апагаш кардын жанары.
Тымый тўшкен ак тѳжин -
Тымык суунын жаркыны...

Ой, кѳѳркийим, эжим,
Сўўштин агару јўзинде -
Сўмерден тўшкен сўт салкын.
Сўўштин кажы ла сѳзинде
Сўме эмес, сўр, салым!

1975j.

СЎЎШ

Јўс кураган ортозында
Сок јаныс алтын кураган - сен.
Јўс ѳзѳктин ортозында
Сок јаныс тынду суучак - сен.

Јүс чечектин ортозында
Јүрегимнен өскөн чечек - сен.
Јүс чөрчөктин ортозында
Куулгазын жангыс чөрчөк - сен.

Јүс чечектин ортозында
Очогымда күйген от - сен.
Јүс короннын ортозында
Эн јеткерлү корон - сен.

О, менин сүйжим, -
От канатту кучкажым!

1975 j.

• ТҮНДЕГИ КУУЛАРДЫН УЧУЖЫН УГАЛЫК

М.М-О.

Түндеги куулардын учужын угарыс,
Тууларыма кожо жүре берелик.
Анда экүден экү ле болорыс -
Агару ырыс биске берилген.

Јылдыстарла кожо јылдыс болуп,
Бийик туулар сынында ойноорыс.
Чечектерле кожо чечек болуп,
Чалынга јунунып, танды уткыырыс.

Сақыба өскөни - салымыс бирлик,
Сан башка талага сала берелик.
Јүрүмде бир катап јылдыс болорыс,
Јүрүмгө бийиктең каткылу көрөрис.

Анда экүден ле экү болорыс,
Агару ончозы - сүүш ле ырыс!
Жажыл өлөн жапашта конорыс,
Жайым куулардын учужын угарыс.
1979j. Жаан изүү ай.

Жас катап ла менин алдыма
Jүзинде ыйлу жүгүрип келди.
Бойыла кожо менин жаныма
Бозу кабырган кысты экелди.

Жыланаш буттары чалынга өдүп,
Өлөн, чечек жапшынган турат.
Көстөри жашталып, кенете өксөп,
Көксиме үлүш жүзин жажырат.

- Таш городтон нени тапкан? -
Тыныш үни жайнулу угулат,
- Турлуга мени канайып таштайтан? -
Туйук санаазын жажырбай ачат.

- А меге не?.. Үренер керек! -
Аланзыш жоктон кату айттым,
- Айса, көксимде өскө жүрек -
Ачунунг үстине ачу коштым.

...Бозу кабырган кыска килебей,
Бойымнан чебер ийде салгам.
Онын кыйынду коронын билбей,
Ойто ло городко жүрүп калгам.

Жас катап ла менин алдыма
Jүзинде ыйлу жүгүрип келди.
Ыраак ла ундылган кыстын адынан
“Ырысту ба сен?” - деп, өчөш көрди.

1979j. Күүк ай.

Эненнинг колдоруна көр, уулым,
Ол сени јунган, кабайлап јайкаган.
Көстөрине эненнинг көр, уулым,
Сенин учун таң ажып,
Уйкудан ол астыккан.

Эй, уулым,
Чуунды сенин кем јунган,
Кем чўжинди кургаткан?..
Пудраны сорына
Јаш тужында кем салган?..

Эмди сен чыдадын. Је эмди де
Чамчанды јунат бу колдор.
Энирде удай бергенде,
Эригет, чочыйт бу көстөр.

Ўўле-конок ол келзе,
Мен өлөрим. Ундыба!
Је сўўнип јўр - сўўш келзе,
Түбек түшсе, кынзыба!..

Эй, уулым, - иженчим,
Эрўўл ле эрлў бол.
Је эн ле артык ол энчинг -
Эненнинг көзи, кижн бол!

Чечекти сўў, кыстарды,
Је ундыба эненнинг көстөрн,
Көкти сўў, ак карды,
Очогынды, одынды,
Онон - эненнинг колдорын...

1978j.

КЕЛИН БИЧИК КЫЧЫРАТ

Кайкалду ыраак талада,
Кажайган тутам күн чилеп,
Кайын бүринде кар чылап,
Келин жадат жаратта,
Келин бичик кычырат.

Алдында болзо, эм онын
Алтын кумак төжөлөт.
Көгөрип чике үстинен
Көк чанкырлык төгүлөт,
Келин бичик кычырат...

Бууныккан ак толкулар
Буттарынан окшоп ийгилейт.
Олор торт ло ак куулар,
Ойто кайра шунгулайт,
Келин бичик кычырат...

Кайда да самолет бийикте.
Карагайлар салкынга шуулажат.
Келиннин чике ийнине
Күн кылбыкту урулат, -
Келин бичик кычырат...

Жарат, каткы, музыка...
Жүрүм кидим жыргалда.
Келин эмди узакта,
Көрбөгөн өскө талада,
Келин бичик кычырат.

- Бичик сүрекей солун ба? -
Билбеечи болуп сурадым.
- Кемде кандый керек бар,-
Керекке албас үн уктым,
Келин бичик кычырат.

О, калак, баш болзын!
Туштабазын - туштазын!
Бу төгүн болбозын!..
Бичикти көрзөм - менийи!

Таныш, жажыл ол кадар,
Таныштан таныш жолдыктар!..
А келин дезе, кыжыран, -
Кемде кандый керек бар?! -
Келин бичик кычырат...

Сертежер деп жүреле,
Сүүнчиге кенете туштадым.
Бичигимди көрүп ийеле,
Бир де эрмек айтпадым, -
Келин бичик кычырат...

Онон ло бери санаамда,
Кайкалду алтын талада,
Кажайган тутам күн чилеп,
Кайын бүринде кар чылап,
Келин жадат жаратта,
Келин бичик кычырат...

1975 j.

МЕНИ СҮҮГЕН КЕЛИНГЕ

Мени сүүген келин жашта
Меестен түшкен кутук суудый,
Арудан ару ла капшуун эди...
Мени сүүген келин жашта
Кем де билбес кутус кучкаштый,
Куйулып учар куулгазын эди...

Онон бастыра ырызын, сүүнчизин,
Ончо бар ачузын, сүүжин
Ол сананбай меге берген.

Лүрегинен өскөн өнгүре чечекти
“Үзер болзон, үс! - деп жөпсинген, -
Канымла кожо камылган одымды
Канайдар болзон, канайт!” - деп айткан.

Мени сүүген көөркий келин
Чамчамды јунуп, чай азат.
Керек дезе, кезик арада
Мени сүүген көөркий келин
Суу јылыдып, будым да јунат.

Јастырып, јүрүмде јаман этсем,
Јараш күүниле сүүгеним јажырат.
Уур јолымда јакшыга јетсем
Улус көрзин деп туура турат...

Мени сүүген келиннин јүзінде -
Мен бурулу - чырыйат чырыштар.
Мени сүүген келиннин чачында -
Мен бурулу - кажайат кылдар.
...Уулдарым өзөт. Очогыс чокту.
Сүүгеним сүүнет - көкси ойлу.
А мен ойто ло ыраак јорыкта,
Јараш ла өскө келиндер јолымда...

1981 ј.

ЭНЕНИН ЛҮРЕГИ КЕРЕГИНДЕ ЭРИКЧЕЛДИН ЛЕ СҮҮШТИН ЛИРМЕ КОЖОНҒЫ

1

Күрентибисте катап ла күүк ай...
Күүктер каткызы эбире јанылат.
Өлөндөр јажарып, чечектер јайылгай, -
Өскөн јерибис күнге јылынат.

Келиндер, кыстар бистин журтта
Кеен-седен баскылайт кийимдү.
Јашта үренген школдын јанында
Күзүни шыңырайт омок үндү.

...Эх, канайдар, мындый јаста
Энемнин межиги ийнимде агарат.
Јүрегим бүгүн кату сыста,
Кара тобрак уужымды каарат.

2

Јылдыстар чылап, јанмырдын кийнинде
Јаланда јалтырайт түүнти суулар.
Күн ајас. Тенери кеенинде
Кедип чубажат мөнгүн булуттар.

Түүнтилерге омор эжинип, кайкалап,
Түргедеп ойто бийиктей чыгат.
Омордын сомдоры - озогы кайкалым,
Ойто ло бүгүн көксимди ачыдат.

Мөнгүн булуттар јолдорын ээчиде
Мен јаланда ајыктап турадым.
Энемнин сомы бир түүнтиде
Элбес этти деп көрүп калдым.

3

Түн. Бистин чадырдан чедирген
Түнүк өткүре кызас эткен.
Мен үйге кирип келзем,
Мен эбаре ајыктап көрзөм,

Сыйным мында күйүүм мында,
Ол экүнин балдары мында...
Ол ло чөйгөн, ол ло очок,
Је јаныс ла энем јок!..

4

Жыл айланып, жерлик кас
Жылу таладан ойто ло бурылды.
Кайрылык-Бажында быжылгы жас
Кандый да сүрекей ээн билдирди.

Айлыстын жуугында бир турна
Ачу, кунукчыл унин токтотпойт.
Эжинен, айса, астыккан жолында
Эмезе слерди ол жоктойт?..

Катап ла канча жолдорды өдөлө,
Кару жериме жолым айланат.
Карануйга энемди удежип койоло,
Кара чачым бирден кажайат.

5

Кажайып келген таннын алдында
Кайрылыктын тууларына көрүгөр.
Олордын чырайы чырыштар абында,
Онтулу билдирет, кунукчыл алыста, -
Энем ошкош,
Энем ошкош...

Кажайып келген таннын алдында
Кайрылыктын тууларына катап ла
Олордын жүстериңде тамчылар, көрүгөр.
суучактар
Көстөн тамгандый, таштардан сызылар, -
Энемниң ыйы,
Энемниң ыйы...

Кажайып келген таннын алдында
Кайрылыктын тууларына база ла
Олордын чырайлары кеен тымыкта көрүгөр.

Ойгорлык жаркынду бийик тоомјыда, -
Энем ошкош,
Энем ошкош...

6

Энем јокко баштапкы кыш
Сүрекей соок.
Кайда ла отур,
Кажы ла каткы,
Кажы ла кокыр
Өчөлгөн кептү меге билдирет.
Энем јокко јүрегим
Јүрек эмес - болчок эт!

Айландыра алаң-ачык,
Ўйге кир, тышкары чык -
Ак-јарыктын алдыла
Јангыскан барып јаткамдый.
Соок айдын алдында
Бөрүги јок арткамдый...
Энем јокко баштапкы кыш
Сүрекей соок.

7

Энелердин сабаттары эрте кангырап,
Эрте, эрте ойгозор бисти.
Бачымдап озор уйларды саагылап,
Букала тартар заводко сүтти.

Јуунын уур ла улу јылдары,
Бис јуунын торо ло ток балдары!
Бачымдап энелер бисти чайладар,
Бачымдап оноң покоско чыгар.
Бүрүңкүй киргенче,
Чалын түшкенче
Бачымдап озор өлөн чабар.

Онон бачымдап, турлуга бурылар,
Тургуза ла энирги сааш башталар.
Ойто ло бачымдап буканы јегер,
Букала заводко сүт јетирер.

Энемле кожо уй сааган улустаң
Эки ле эмеген эзен артыптыр.
Је бистинг ыраак турлунын јүстинде
Јылдыстар тоозы көптөп калтыр...

8

Карануйда кенете айулар огырган,
Уйлар үркиген, уйлар огырган.
Түн бойы да чочып огырган,
А күдүчи дезе кыйгырган, кыйгырган...

Күдүчи дезе кыйгырган, кыйгырган,
Мылтык адып, от то камыскан...
Эртен тура. Эмди канайдар,
Канайып, неле күдүчи актанар?..

Канын јайрадып, эки уйды
Карануй капчалга айулар апарган.
Көр чечекти, өлөңди, чалынды -
Эбире такталып, канга кызарган! -

Түндеги бу јаан јеткерден,
Энем, баштап ла туура арттыгар.
Колхозко быјыл ол эки уйдын
Баазын өскө күдүчи төлөөр.

9

Ак бозу көк јаланла
Мантап, мантап барадат.
Барып, барып јадала,
Кайа көрөт, бурылат.

Бисте ак уй болгон,
Ак бозулар болотон.
- Койонок, Койонок! - деп,
Энем адаар эркелеп...

- Койонок, Койонок! - деп,
Таныш үнди тындайдым.
-Койонок, Койонок! - деп,
Кунукчалду кый салдым.
Ак бозу көк јаланда
Мантап, мантап барадат.
Тура түшпейт јаныма,
Тууралап ол шунудат...

10

Энен карыйла, јымыртка чылап,
Ары-бери тоолонуп та јатса,
Энен оорыйла, түн чилеп,
Эки көстөн астыгып та калза,
Менин јаш уулчагым,
Менин јалу нөкөрим,
Кыйа көрбө эненди,
Качан бирде, уулчагым,
Качан бирде, нөкөрим,
Каргаарын сен бойынды,
Кыйнаарын сен бойынды!
Мен энемди јылыйттым,
Мен сеге јартайдым:
Энеден өскө эне јок,
Элингнен өскө эл јок!

11

Карындажым керегинде
Карыкпагар, энем.
Бис билижип, төрөл јеристе
Бир јудурук болорыс, энем.

Агам деп мени укпаза, канайдар,
Айландыра онын таайлары бар.
Шофер болуп, шунуп ла туру,
Шокчыл кылыктар этпей ле туру.

Улус оозына түшпезин деп,
Ундыбай, кожо алып жүрерис.
Санааркабагар оны жангыскан деп,
Санаазы жеткенди алып берерис...

12

Быжыл бистин билеге
Бир сүүнчи түшти, энем...
Оны бүгүн слерге
Јетирип ядым, энем.
Расул уулым Москвада -
Ыраак городто үренет.
Слер болбогон талада,
Слерди ол түженет.

Калганчы самара - бичикте
Катап ла јетирет ол биске:
“Кандый да солун түштер көрдим,
Карган энемнин чайын ичедим -
Каймак-сүттү, тусту чай...”

Карган энемнин үнин угадым,
Кандый да меге јалакай.
Карган энеме мактадып турадым,
Канайып та слерди түженип
болбойдым...”

Энем, слер эзен тужаарда
Элбек јолдорло јортпогон эдигер.
Балдарыгар эмди бастыра талада,
Бастыра јолдордо слерди түженер.

“Амыр?” - дедеер бе, энем?!.
 Амыр азийгы ла бойы, энем.
 Алкышту бичиктерле таныжып,
 Айдары јок уур страницалар ачат.
 Ак чаазындарды айылдан тажып,
 Анда, школдо, стенгазет чыгарат.

Ал ла камык будуктар үрөп,
 Алтайды јураарга уулчагым үренет.
 Кезикте “5-ти” “2-ге” түзедип,
 Кере ле түжине хоккейлеп јүгүрөт.
 Айса болзо, кем билер,
 Кереес эдип кийнинде
 Кебеерди слердин бистерге
 Кенете тиргизип ол берер...
 “Амыр?” - дедеер бе, энем?
 Амыр азийгы ла бойы, энем.
 Амыр кижі журап үренет,
 Амыр кижі болорго үренет.

Ойто ло катап үйимле чуугыштым,
 Ойлу көстөрдин јажын агыстым.
 Учурј јок сөстөрді та не айткам,
 Уулдарымнан да уйалбас мен кайткам?

Карыганча ла күнүркеп јүрөр,
 Калак ла де, мен кандый эр?

Јылдарла кожо үйимди там баалайдым,
 Јылдарла кожо эжимди эркелеп,
 байлайдым.

Сүүбеген болзом, күнүркебес те эдим,
 Сүүштинг өртинө күйбес те эдим.

Бурулу эмезим, энем, канайдар,
Сүүш бурулу, энем, адылбагар?!

15

Тадай-таайым ичерин
Таштабай јат, энем.
Је городко келерин
Келип ле турат, энем,

Бир катап келеле,
Балдарымды чочытты.
Экинчиде келеле,
Эрүлткишке кон чыкты.
Энем, слер эзен болзогор,
Эмеш аайлаар ол эди.
Айса болзо, кем билер,
Астан ичер ол эди.

16

Мени мактанды деп уйалбагар,
Тирү улус билер, чынын айдадым.
Кандый да болзо, мен - уулыгар,
Качан да алдаарга акту турадым.

Малчылар ошкош төп үлгерлерим
Европанын тилдерине көчүрилди.
Алтайлап айткан тегин ле сөстөрүм
Англия ла Франция јерине јетти.
Айдарда,
Слердин јүректин согулты,
Слердин сөзөөрдин солуны
Европа эжигин ачкан деп ондойдым.
Ол чын. Чын учун мен оморкойдым!

17

Мени ченеген, кыйнаган салым.
Ада јок өзүп, албагам алкыжын.

Энейдин тизеге бажымды салып,
Эрелип ыйлагам, чынын айткажын.
Энейдин алаканы чачымды сыймап,
Эреендү санааны эрчимле солыган.
Эт - жүрекке жаркын сыйлап,
Эркезиле өштүнин тажын да кайылткан.

Өштүнин тажы - ол өчтин тажы.
Оны сакыгам. Мен оны билерим.
Je жерлеш-најынын көргүскен тажы
Jеткери јаан - канайып јенерим?..
Кайкайдым, эней, жүрүмнин алтажын,-
Канайып көдүрер нөкөрдin тажын?!
Кандый тизеге бажымды салайын,
Кайдан ойгордын алкыжын алайын?

18

Эне, бу жарыкта кабайлар јайкалат,
Катап ла јангыдан чуулар көктөлөт.
Туулар агарат. Талайлар чайкалат,
Телкемдер јажарып, көк өлөң өзөт.

Эне, Темир деп бир ийним болгон,
Телекеј јаражын көрбөй божогон.
Түндерде: "Темир, Темир!" - деп
улааргам,
Түштерде уулчактар ортодон оны
таппагам...

Эне, бүгүңги танды јангыдан кайкадым,
Эмди база бир уулду болдым.
Темирдин учун жүрүм жүрзин деп,
Уулымды Темир деп адап салдым.

19

Јаңыс менин энем эмес,
Көп энелер жүрүмнөң ыраган.

Je өскө өлүмди кижиге билбес,
Өскө жүрөк ошого сыктаган...

Жакшы кижиге - жакшына сүйүнчиге,
Жакшына сүйүнчиге - күндө жылдыстар.
Очокто от, турада үспекчиге -
Ончозу жүзүндиге, күйүндиге жылыдар.
Энем, мен слердиге жылыттып,
Эм жаны ла ондодым өлүмдиге ачузын.
Жакшы бир уулдарым мени жылыттып,
Жакшынын шыразын ондобой кайтсын...

20

Алтай калык айдыжат:
Кижинин сүнези тирүү артар.
Салым канайып кыйыжат,
Сакыгар, энем, сакыгар...

Балдарымды чыдадып койойын,
Жаза бир эмеш жүрөйин.
Аргалу болзом, энейим,
Айылдуу олордуге эдейин.
Айса болзо, энейим,
Балдарын олордун көрөйин.

Салымдын жүгиге уур,
Сакып эмеш алыгар.
Жаза бир бичик бичийин,
Бачымдабай, сакыгар.

Айса болзо, ол бичик
Алтайды Алтайдан жаан эдер.
Амадуум менин, чын, бийик,
Алкыш-бийан беригер!..

Слер чилеп, энейим,
Ончозун бүдүрүп койойын,

Бу јерден ол јерге
Ончозы бўтсе, барайын.
Салымнын јўги уур,
Саकыгар, энем, сакыгар...

1978 j.

БЫЙАНЫМ ЈЕТСИН СЕГЕ, ЈАС

Јас,
Быйан сеге јанганын учун,
Быйан - куштардын куучыны учун...

Јас,
Быйан сеге чечектер ле көк учун,
Быйан - шулмус кыстый шулуртын учун,
Тыныжын учун, јылуун ла эркен учун!

Јас,
Ончозын сен јангыдан јарандырдын,
Јарандырдын ла тындандырдын.
Быйан - эрў, јараш, јаш кеберин учун,
Јангы чыккан кулундар ла курагандар
учун,
Јажарган кыралар ла јангы кымыс учун!

Јас,
Быйаным јетсин јанганын учун,
Келиндерди келиндер эдип
Кееркеткенин учун база быйан!
Кыстарды бойындый солун ла
јараш эдип
Каткыртканын ла ыйлатканына быйан!

Быйаным јетсин, кайран јас,
Баштапкы күкүртин ле јанмырын учун,
Балдардын тышкары шанжажы учун,

База катап ыйынг учун, каткынг учун,
Ырыска иженчи экелгенинг учун!

1982 j.

БУЛУТТАР

Вл. Запрудаевке

Алтын-мөнгүн булутту тенери
Айас, серүүн тымыйт үстимде.
Јердин, кижинин, малдын кебери
Кенете көрүнди көөрөм бийикте.

Бир булутка көрүп јатсам,
Бистинг ак уйыска түней.
Азыйгы онын мөөрөжин сананзам,
Ак-айаска торгыла бергендий.

Көрүп јадым. Быјыраш булут
Кичинек кураган болуп кубулды.
Кандый јараш, кандый буттар,
Калып, ойноп, кайа бурылды.

Та кандый да боро булут,
Таадам чылап, төп сананат.
Озогы ла бойы ойгор буурайат,
Ойто ло азу сагалын сыйманат.

Кыскылтым булуттан ат эделе,
Бойым да шунгадым тенери түбинде.
Јок, мен јерде. Је менинг сүнем,
Менинг санаам алыс бийикте.

1981 j.

Өйлөрдүн алтайлап айтканы кайда?!.
Өлөндөрдү де, өйлөрдү чилеп, тындагам.
Чечектердин чебер ле алтай көрүжү
кайда?!.
Чечектерден сүүшке ле тыныжыма
тын алгам.

Алтайыма жада түжүп, ап-араайын оны
тындап,

Аалга сөстөрүн айттыртып аладым.
Албаты-жонумды аралай жорыктап,
Адам да укпаган сөстөр угадым.

Жаш баланын жаңытту алтамынан,
Жебрен сөстөрдү жагыдан айтканынан
Алтай тилимнин арузын ачадым,
Аалга жажыдына жедип болбой,
Аланзыйдым, үренедим, тындайдым.

1981 ж.

ОРУС ТИЛГЕ МЕН КАНАЙЫП ҮРЕНГЕНИМ КЕРЕГИНДЕ ҮЛГЕР

Орус тилди билерге, байла,
Торо мени ол тушта үреткен.
Ачана-түбек кокымайтыйла,
Алтайды, жонумды тирүге кемирген.

Акты, барды айланбас суулар,
Атты, өчти алтын тандар...
Же баштапкы орус ол сөзимди
Жылытпадым - ол көксимде.

Баштапкы керес ол сөзим
“Здравствуй - Эзен!” болбогон.
Табылбазын - табылзын,
Талдаган сөзим “Дай!” болгон.

Туу аралай туйук журтыста
Тургун орустар жок болгон.
Онын да учун ол жылдарда
Орус тилди кемибис ондогон?..

Je кызыл-жереен семис атту,
Кыжырт-эреске чанакту,
Чанагы дезе жаан кошту,
Чала кыйын жадышту,

Кып ла кызыл сагалду,
Кыжыр-мажыр агаш тайакту
Жаржак Иван келетен журтыска,
Жаржак Иван жарлайтан улуска:

- Бис картошко эмди экелген,
Бис этке оны толып ят.
Кем эт биске берген -
Картошко бистен алып ят!..

А Кайрылык - соок. Картошко бүтпес.
Жаржак Иван оны билер.
Кайрылык - кайыр. Аш та өспөс -
Кышкыда Иван ашту келер...

Картошколор кап-таарлардан
Каткылу ла ченештү көрөтөн.
Уур кошту бай чанактан -
Улус торо - канайып өдөтөн?

Алтайда кыжыраган корон кыш,
Айылдардын үстинде ачу ыш...
- Иван, төлүгө картоп бер,
Иван, дай, арба бер!..

- Бис төлүгө бербей ят,
Бис этке, түкке толып ят! -

Жаржак Иван јарт айдар,
Јаан сагалы кызарар.

Бистин айылга бир катап
Кирип келген ол айылдап,
Картопту таарга мен карап,
Кайкадып айткам капшайлап:

- Иван-таай, төлүге бер,
Эт жок бисте, дай-бер?..
- “Дай” - якшы сөс, сен бил ят,
Бил ят учун бис бер ят...

“Дай” деп сөсти бу меге
Торо ло жуу айттырган.
“Дай” деп сөзим өлүмге
Өштү болуп туй турган...

Агып барды айланбас суулар,
Атты, өчти өскө тандалар.
Орус тил канымда тындалат,
Ол ажыра калыктар таныжат.

“Дай!” - Мен туулардан түжүп,
Москванын оромдорын кайкап баскам.
Бийик жаркындар тударга истежип,
Бичиктер орооныла көп аскам.

Ырысту мен!.. Эмди билерим,
Россия жогынан Алтай да жок.
Оок ло жаан ороондор өдөрим,
Орус тилим - нажыларга жол!..

Танылбас сөстин тармазын табарга
Дальды алып, “Дай!” - деп сурайдым.
Орустын ойгорын, күүнин таныырга
Ойто ло катап Пушкинди ачадым.
Орус тил ажыра менин де үлгерим

Орооным үстине канадын көдүрди.
Россия!..Мен бүгүн керелеп турум,
Ырыска сенин көзингле көрдим!

1981 j.

КУУЧЫНДАЖЫП КӨРӨЛИ, НӨКӨР

(*Үлгерлик статья*)

Бери отур, куучындажып көрөли, нөкөр,
Өйис, жүрүмис, жоныс керегинде.
Эмдигизин, эртенгизин, кечегизин көр -
Эрчим арткан ба бу бистин жүректе?

Сен де эр, мен де эр,
Сен де, мен де - үлгерчи.
Нени бүгүн эткенис?..
Не иш эртен эдилер? -
Бодо, бис - өйдин элчизи.

Чагал бажында тийинди
Чарчада уулыбыс атсын деп,
Чай кайнадар ол отты
Чагылта келдибис салзын деп,

Сөөктөн сөөккө улалатан
Сөзис бар ба үредип айткан?
Аспай, келер үйе базатан,
Айтсан, кандый изибис арткан?
Чактарды ээчий чактар өдөр,
Бийик салым бийик артар.
Өскө өйлөрдү тындайлы, нөкөр,
Өскө салымдар нени айдар...

...Пушкин!.. Ол жүк ле 37 жыл жүрген.
Белинский! Ол до 37 жаштуда өлгөн.

- О, озор бийик салым, бийик јаркын!

“Албатынын тоозынан јайалтанын чындыйы камаанду эмес “ - Горький, кем де эмес, Горький бойы айткан.

- Андый да болзо, бойсын, бойсын, нөкөр, умзанба!.. Озор бийик салым, озор өткүн салкын...

Байрон до Маяковский - кажызы ла үстистеги бу күнди 36 жылга көргөн.

Лермонтов - ол чек бала, чечектү јажыл јас. Је онын омок канында Јелбистин ле Моныстын ийдези, Ойгордын ла Оттын јаркыны күүлеген. Јирме јети ле жыл жүрген, је кандый жүрүм, кандый эрлү јайалта!..

Бүгүн бодо - кажыбыс ла Лермонтовтон экиге шыку јаан јашту.

- О, калак! О, калак!..

- Је бис - ас калыктын уулдары, алтай поэттер. Бистин кажыбыстын ла жүгис јаан калыктар поэттеринин жүгинен, мен бодозом, он катап уур болгодый. Бистин кажыбыс ла он кижинин жүрүмин жүрер учурлу. Бистин јазаган кажы ла буквабыс кыйгырар, кычырар, јарыыр ла күйер, көдүрер, көөрөдөр јанду...

Шондор Петефи жүк ле 26 јаш јазаган. Добролюбов ончозынан јиитте өлгөн - жүк ле 25 јаштуда!

- О, баш болзын, кандый улус, кандый салым, карануйда кандый чокту јарыткыш!

Је бис... Онон мен, сен, ол...

Каныста кайнаган кайран өй
Калыгыстын ине - бистин эмес!
Јүректи каласка өртөбөй,
Јүрүм төзөөри ол чын кереес! -

Айткан бет сеге адан, нөкөр?
Айткан бет меге адам, нөкөр?
...Жок, бистин адалар жууда кырылган...
Бистин энелер тулга карыган...
Сен билген бе оны, нөкөр?!
Мен билгем бе оны, нөкөр!

Өй каткырып өдөрдө,
Ыйлаган тужыс бичикте жок.
Өй ыйлап өдөрдө,
Каткырган тужыс кайда?.. Жок!
Эмди санан, кыйнал, кыйгыр,
Эртенги күнге нени берерис?..
Күндөр өдөт жылгырдан жылгыр,
Төлүни, нөкөр, неле төлөөрис?

1976 j.

АДАМНЫН ТҮНДЕГИ КЕЛГЕНИ

Ундылбас ол качан да:
Кичинек туранын эжиги
Кинчектү кыжырап ачылган.
Кышты, соокты ээчидип,
Карануйда адам бурылган.

Ундылбас ол качан да:
Аракыла, этле ол тынып,
Азу сагалы жүзимде жымырайт.
Сыранай соок тош чылап,
Сыртымда колдоры жылбырайт...

Ундылбас ол качан да:
Кой тере некей алдында
Корчойып жангыскан арт калгам.
Кандый да жеткер кайдаар да
Кайран адамды ал барган.

Јүректин сызы жазылбас:
Онон ло бери адам јок,
Ондый казыр кыш та јок!
Је тынымда - адамнын тирү тыныжы,
Канымда - адамнын калапту каны!

1981 ј.

КАБАЙДА УУЛЧАГЫМ

Кабайда уулчагым-
Канымнын эркези,
Канчалыктын кыйгызы.
Ол менин эр-чагым,
Эртенги күнимнин
Элчилү судазы.

Сен оны ондо,
Эм үстине ондо
Кандый да нөкөр јок,
Каргышту өштү јок.

Кабайда уулчагым -
Ол менин кунугым,
Ол менин кулуным...
Сен оны ондо,
Эм үстине ондо
Кандый да өч јок,
Күйүнетен күрмү јок.

Кабайда уулчагым -
Күйүнедим мен ого,
Је ондый да болзо,
Өштү јок болорго,
Айса, күч, уулчагым?..
Чындык эр болорго,
Чындык кижии болорго,
Чынды, күчти өдөргө...

Кабайда уулчагым -
Канымнын эркези,
Канчалыктын кыйгызы.
Ол менин эр-чагым,
Эртенги күнимнин
Элчилү судазы,
Эн бийик жаргызы!

1979 j.

Эртен тура. Нөкөрлөрим келди.
Сүүндим. Кейтидис, шүүштис...
Энир. Нөкөрлөрим жанды...
Өчөмик көзнөк өткүрө
Өлтүрип койгон бүгүнгү түш
Калганчы катап меге карайла,
Кайра бурылбай, жүрүп калды...

Айса, шак ла ол барган түш
Эн артык үлгердин
Эн ле артык жолдыгын
Эчидип алып жүр калды?..
Жаманымды эмди таштагар, наҗылар,
Жартын айдайын, санангар, тындагар:
Эртен тура айылдап келбегер -
Эртен тура келгилейт үлгерлер!

1979 j.

ПОЭТ КАЙСЫН КУЛИЕВКЕ
ЖОЛДОН ИЙГЕН
БАШТАПКЫ САМАРА

Бис артырдыс ол алтын жаратты...
Кеен ле бийик бу жарыкты
Күн айланып, булуттар
Ойто ло ол жаратка бурылар.

Байла, кыймыгу, телекей андый, -
Бастыразы бой-бойынан камаанду.
Бистин айрылыш, туштажу мындый -
Бийик сысту, бийик быйанду!

Керек дезе одуга да конзон,
Одына онын карузып көрөрин.
Ары болуп, жолго жортсон,
Аланзып, эригип тура берерин.

Айылчылык болгон туранын кыбына
Бир де конзон, беш те конзон,
Кандый да онын аалга абына
Алдырган турарын, жанып жатсан...

Бүдер чагында кижн андый -
Бастыра ла немелер онон камаанду.
Ончозы оны божотпой тургандый,
Ончозы керееc, ончозы тынду!

Кожо болдыбыс Рига жаратта,
Je нени де анда артырып койдыбыс.
Өскө городтон эмезе журттан
База өскө толык табарыс.

Онон оны да артырып койорыс,
Ойто ло кунукчал көксисти кызар.
Онон одысты, айлысты таштаарыс,
Телекей де кийнисте артып калар.

Кижинин тилин жылдыстар билбес,
Кырлар, агаштар, суулар да билбес.
Je кижи јалакай, ончозынан ойгор,
Өлүмди, жүрүмди ол ондоор.

Онын да учун бу телекей
Кижиге солун - кажы ла күс, кажы ла јас.
Өлүмге кижі качан да темикпейт,
Јаштын кандый да јааны - ас!

...Кандый јакшы,
бу јаратта
Бис билиштис - ундылбас тушташтар!
Je эн сүүнчилү -
ак-јарыкта
Јүрүм ле тартыжу мөнкүлик артар!

1975-1976 јј.

ТҮНДҮК КАВКАЗТАН ТУУЛУ АЛТАЙГА ЈАНЫП КЕЛЕР КҮН ПОЭТ КАЙСЫН КУЛИЕВКЕ АТКАРГАН ЭКИНЧИ САМАРА

Слер мактаган Чегем капчалда
Чичкечек јолды өкпөөрип өттим.
Кыскалтым кызыктын он јанында
Кичинек күрде јаныскан турдым.

Учарлар бажынан учар суулар
Уулап-јиилеп түшкүлөп јадат.
Бир кайанын жүзинен тамчылар
Бийик ле ачу учурлу сызылат.
Тенкейген кайа тынду деп билдирди,
Терен карыкта кижидий көрүнди.
Көксимде менин таш беди -
Кандый да карыкка жүрегим көмүлди.

Энезин жылыткан эр мынайып,
Ээн ле туйук ыйлайтан эди...
Качан да көрбөгөм көзөөрдин жажын,
Je бу кайадан кебереер эбелди.

Мен де өскүске өзүп чыдагам,
Бу ла жуукта энемди жылыткам.
Je жүрүм кара деп канайып каргаарым,
Кайкалду абынан кайдаар качарым?..

Чегемнин салкыны жүзимди эркелейт,
Чегем чайкалат, бийелеп экчелет...
Слердин тайанган ташка да тайандым,
Слердин ичкен суудан да ичтим.

Айланып көрдим слердин көзөөрлө,
Айдарга кичеендим слердин сөзөөрлө...
Баштары буурыл балкарлар туштады,
Бажымда ойгордын одын да камысты.

Баштан ашкан өлөңди коштоп,
Балкар уулчактар эштекте экчелет.
Түктөн түүген кийимдер садып,
Туулык ла жаражай кыстар жүгүрет...

Je бистин де тууларды туулайт туристтер,
Бийик ле жебрен күүнисти түредип.
Кижини ой лө кижиге түймедер,
Килебей өлтүрүп, кинчектеп ле өскүрүп.

Ончозын тоолоп мен айтпазым,
Ойгор эмезим, орчылан ачпазым.
Коолойт күүним, кандый жакшы! -
Көксимди жарыдат эски жажыт.

Кандый ла жердин кылыгы ла кокыры -
Канчалык табыскак таап - таппайдым.

Je карлу бийиктен слердин кожонды
Кавказтын магы ла черти деп таныдым.

Эмди ле санаамда Чегемнин салкыны...
Салактап бийиктен учарлар учат.
Шыралу жер ле кижинин салымын
Шыркалу кайа эрлү сананат.

1980 j.

**ПОЭТ КАЙСЫН КУЛИЕВТИН
ЧЕГЕМ ÖЗÖКТÖН МЕГЕ ИЙГЕН
“ÖЛÖН ЛÖ ТАШ” ДЕП
ЛУУНТЫЗЫНЫН КАДАРЫНА
ÛЧИНЧИ САМАРАНЫН ОРДЫНА
БИЧИГЕН ÛЛГЕР**

Кавказ ла Алтайдын кайа-таштары
Канча чактарга улай шыркалу.
Кавказ ла Алтайдын канчын-јииттери
Канатту аттарлу, je жүреги шыралу.

Жүрегис шыралу - келиндер сүүгенис,
Сүүжибис бийик - тууларды сүүгенис.
Онын да учун каныбыс төккөник,
Каныбыс төгүп, астап калганык.

...Мен Чегемде болгом. Оок балдар
Озогы текши тилисле сөйлөжөт.
Кайрылык жеримде ташту ок туулар,
Тууларда жииттер алтайлап сөстөжөт.

Чегем капчалда чыдаган балдар
Кызыл күнди, кырларды журазын.
Кайрылык жеримде кару балдар
Карды ла жажыл өлөнди кайказын.

Кавказ ла Алтайдын ортозы ыраак,
 Же өлөңин, тажын, карын сүүйлик.
 Каа-жаада туштажып ла жүрелик,
 Каткырып, кунугып, телекей өдөлик.

1981 j.

Кижиликтин көп сабазыла кожо
 Жолдорды мен жойу өдөдим.
 Кижиликтин ас сабазыла кожо
 Жорго минип, мен жортодым.

Кижиликтин көп сабазыла кожо
 Жеткерлү жерди ле тенерини сүүйдим.
 Кижиликтин ас сабазыла кожо
 Агару кырларла амырап базадым.

Кижиликтин көп сабазыла кожо
Карузып, кайран балдарыма көрөдим.
Кижиликтин ас сабазыла кожо
Торолбой, тойу мен конодым...

Кижиликтин көп сабазыла кожо
 Өйим жетсе, мен өлөрим.
 Кижиликтин ас сабазыла кожо
 Самолетко отуруп телекей өдөдүм.

Je бүгүн телекейлик түбек ле ырыс
 сакыган өйимде
Мен кижиги керегинде алтын түштер
 көрөдим.

Кижиликтин ас сабазыла кожо
Кижи керегинде бу мындый үлгерлер
чүмдейдим.

1983 j.

КУЛДЫК КАНДУ УЛУСКА АЙТКАН СӨС

Мен олардын жалт эдип жарыганын
көрбөдим,

Мен олардын жап эдип өчкөнүн
көрбөдүм, -

Талымзу жүстөрінде таркабас туман
олордын,

Тамырларында кулдук кан олардын...

Оодо соготон јеткерлү кинчекти

Оодо-јемуре озор согушпас.

Оотпой эдинер јѣбрен эленчекти

Оотпос арга олоҥ табышпас.

Уйкулу жүстөрине көргөмдө,

Улу короным кайнап чыгат.

Ярашка да, көөрөмгө дө

Жалку кандар жалбыш жок артат.

Оорый берер сыс көксинде, байла, жок,

От чагылтар кос көстөринде база јок!

Јаман ۆйдө - јарганат омор,

Якшы ۆйдө - жамыркак олар.

“Таң атты!” - деп олардың

Сүүнгенин кижиге бир билбес.

“Түн түшти” - деп олардын

Туйуксына тўшкени сезилбес.

...Je канайып кайкабас! - ончобыс

Яңыс ۆйдө жүр ядыс,

Жаңыс кемирүү кеч јадыс.

Жаңыс тилле айдады,

Яңыс күнге көр ядыс, -

Je, чындап та, канайып кайкабас

Кулдык канду улусты?!

Je баш болзын, оlor ас -
Бөктөп болбос күнисти!

1979 j.

Качан да болзо, жылдыс кайкал! -
Жылдыс болуп канайып бүтпегем?..
Жол кырында көк тө кайкал! -
Өлөң болуп не өспөгөм?..

Бу туулар ла аттар да кайкал,
Тыбырап түшкен жанмыр да кайкал!
Тенери алдында кар агарат,
Терен ле тайыс суулар агат.

Ак-жарыкка жайалар тужымда
Оlorдың бирүзи не болбогом?!..
Темирдин, таштын, оттын ордына
Темир, таш, от не болбогом?..

Je быйаным жетсин бийик салымга! -
Жерге кижн болуп жайалгам.
Онын учун бу телекейлик салкында
Мен от, таш, темир болуп кубулгам,
Онон ойто ло бу ак-жарыкка
Кижн болуп мен жангыдан жайалгам!

1979 j.

ЖЫЛКЫЧЫ ЖАЖНАЙДЫН АК-БОРО ДЕП АДЫНА АЙДЫНГАН СӨЗИ

Эй, менин Ак-Бором,
Эр бойымды тындазан,
Эржинем, кайран Ак-Бором,
Эмди мени кайказан.

Көрзөн, мен эзирик,
Мен жүрүмнөн эзирик!..
Жаман меге сананба,
Жаан сүүнчилү мен эдим,
Көксимде ырыс күйгендий,
Көкип, омок мен келдим,
Калак, жаман сананба!

Орден бүгүн мен алдым,
Алтын-мөнүн анда бар.
Жоннон быйан мен уктым,
Жорго адым Ак-Бором..
Бу сүүнчини балдарыма айдар деп,
Бу тууларды туулай мантаттым.
Чөлдөрлө чөйө шунуттым,
Чөкөнбө, Ак-Бором, ой, адым!
Бу сүүнчини үйиме айдарга
Кара терин кайнада чаптым,
Канадым менин, Ак-Бором,
Онын учун мантаттым,
Онойып бүгүн манзаардым,
Октон түрген Ак-Бором!

Тыныжын сенин уур чыгат,
Тыркыражат колтыгын.
Эрјинем болгон эрке ат,
Божодойын колонун.

Кайран менин Ак-Бором,
Кажы, жалынды сыймап койойын.
Окшоп ийейин, Ак-Бором,
Көстөриннен окшойын,
Көдүрө бойынды сыймайын,
Көөркийим менин, Ак-Бором!
Төрөлимнин жаркынду ол сөзи
Төжимди менин кенитти..
Айдып бер, сени, Ак-Бором,
Азыраган кижиге кем эди?

Сен билерин, Ак-Бором,
Канча жылга жылкыны
Кабырганым билерин.
Карындаштарына сенин, Ак-Бором,
Сыйындарына сенин, Ак-Бором,
Кару болгом, билерин...

Олордын јайым киштежи -
От-јүректе кожомым.
Олордын көзи, кулагы -
Менин көзим, кулагым.
Је ончозынан эн артык
Кару болгом мен сеге.
Акту бойым мен ачык
Айдып турум мен сеге:

Јайалганду Ак-Бором,
Јажнай сени јажына
Јамандап качан да айтпаган:
Уйатка түжүрип, Ак-Бором,
Уйга сени түндебеем,
“Чочко” деп сени, Ак-Бором,
Чололоп, калак, билбегем.

Мен де билерим, Ак-Бором,
Менин јети баламды
Азыраарга болушкан.
Угуп турун ба, Ак-Бором,
Ундыбагам, эрјинем...

Ундыбагам, эрјинем,
Уур ажуларды сен ажышкан,
Узун јолдорды кыскарткан.
Айланайын, Ак-Бором,
Алдына чөгөдөй түжейин!
Эбирейин, эрјинем,
Эрдиннен окшоп ийейин...

...Ой, канадым, Ак-Бором,
Ойто ло сени тужайдым.
Онын учун, Ак-Бором,
Өөркөбө меге, сурайдым.
Сен меге - кереестен кереес,
Сен меге эртен де, бүгүн де керек.

Аргам жок, Ак-Бором,
Агын сууга, ак одорго
Анайда божодып болбозым.
Сен мени ондоорго,
Меге канат болорго,
Байла, бүткөн, бодозом!

Je бат, Ак-Бором,
Бар, амыра, Ак-Бором.
Арка бойынды мен эмди
Алтын айга бер жадым.
Арудан ару ак сынга
Анданып ал деп айдадым.
Апагаш эрјине тиштеринди
Ак өлөнгө табыштырып жадым.
Аржан-кутук сууларга,
Аалга жараш тымыкка
Арыган сынын сергизин...

Сен - менин эрјинем,
Эр бойымнын эркиним,
Кайран менин Ак-Бором,
Канадым болгон Ак-Бором.
Ак-Бором, көрзөн, айдын бийигин,
Ак-Бором, көрзөн, Алтайдын бийигин!
Ак-Бором, сен менин кудайым,
Сен менин куучыным,
Эн артык сөзим,
Экинчиде - көзим...
Меге жаман сананба,

Мен бүгүн эзирик,
Мен жүрүмнөн эзирик!

1978 j.

ЫЛКЫЧЫ ЈАЖНАЙДЫН КОЙ СОЙОР АЛДЫНДА АЙДЫНГАН СӨЗИ

Канайдар база, койым, канайдар,
Калганчыда нени айдарым?..
Ак-жарыкка мал эдип
Азыраган, чыдаткан ол эдим.
Арга жокто мен сени
Ак-жарыктан айрып жадым,
Канайдар база, койым, канайдар...

Кураган тужында мен сени
Кучактанган да эдим, ак койым.
Арка-мойнынды мен сенин
Сыймаган да эдим, ак койым.
Сен керегинде кожон до,
Коо-жараш чөрчөк тө
Бу жүрүмде мен айткам -
Эмди мен канайдайын,
Эмди не деп айдайын?..
Канайдар база, ак койым, канайдар,
Кажы барарын, салымын андый.
Канайдар база, ак койым, канайдар,
Кажы барарым, салымым мындый:
Азыраган ак малын
Арт-учында кижн сойор!
Арганы кайдан табайын,
Айса, кинчек бу болор?..

Ачабым учун мен сени
Агару жүрүмнөн айрыбай жадым, -

Азырайын деп балдарымды.
Өч аларга мен сени
Өлтүрерге, койым, тутпадым -
Күреелей түшкен айылчыларды
Күндүлөп салар деп санандым.

Сеге жүрүм берилген, койым,
Сен жүрдин.
Меге жүрүм берилген, койым,
Мен жүрүм...
Шокчыл бүткен мен эмезим,
Шорлу уурчы мен эмезим.
Өлөн жийтен салымду болзом,
Өскө эрмек айтпас та эдим.
Же канайдар база, койым, канайдар,
Кандый менде арга бар, айдып бер?..

Кижиге болуп бүдөрдө,
Кижинин салымы андый:
Ак малын азыраар,
Оны кичеер, кабырар.
Ак малын азыраар,
Арт-учунда жоголтор.

Мындый жеткер - кинчекти -
Сени азыраар,
Сени өскүрер, өлтүрер жанды
Сананып мен таппадым,
Салымнанг некеп албадым!..
Ак-жарыкта кижиге жок болзо,
Ак мал да кайдан болор.
Ак-жарыкта мал жок болзо,
Айса, кижиге де жок болор?..

Бой-бойынанг ончозы
Бу жүрүмдө, жарт, камаанду.
Тындунын, кижинин ырызы
Телекейле, жерге колбулу.

Мынайып бойыма айдадым,
Мынайып бойымды актайдым.
Ар-бүткен жайалардан ала,
Ак-жарыктын бу алдында
Бастыра неме быйанду,
Бастыра неме өлүмдү!..
Канайдар база: ак койым, канайдар,
Калас незин көп айдар...

Сенен болгой, эрјине ат та өлүмдү,
Эр бойым да - мен өлүмдү.
Өлүмдү эмей жайым куштар,
Өлүмдү эмей чечектер, агаштар..
Бис жүрүп жадыбыс,
Бистин салымыс - бир салымнын
мизинде,
Бистин үле-коногыс
Билерге күч тизүде.
Канайдар база, ак койым, канайдар,
Бир катап өй келер,
Менин де жүрүмим үзүлөр.
Жүрүмде текши бир танма,
Жүрүмнин учы бир тармы,
Канайдар база, ак койым, канайдар..
Ак-жарыкта тирү тужында,
Ак койым, жаманымды ташта!
Канайдар база, ак койым, канайдар
Кандый да өскө аргам жок, нени айдар?!.
Менин де тыным кыйылар бир тушта,
Же болды, ак койым, жаманымды ташта!

1978 j.

Кандый жакшы канчын болоры! -
Сенин тенерин көктөн көк,
Сенин алдында жылдар да көп!

Агын суулар - кечүни кайдарын,
Алдында туулар - ажуны кайдарын!..

Кандый јакшы канчын болоры! -
Кажы ла келген јас дезе
Канында сенин, јүректе кожо!
Кажы ла јараш кыс өтсө,
Көксинде ойгонор иженчи - кожон!

Кандый јакшы кадык болоры! -
Оорыган улус оорып ла јаткай,
Онызы сеге не керек.
Алдында телкем, туркаары јай,
А көгүс бойдо - јаш јүрек!..

...Көзнөк өткүре телекей карайдым,
Коркышту ыраак көгөрөт сындар.
Учуп бараткан кушты кайкадым,
Удабас ла ол көрүнбей калар.
О, кандый јакшы кадык јүрери,
Је онон артык канчын болоры!..

УЙГАШТЫРЫЛБАГАН “АК” ЎЛГЕРЛЕР

Нени де мен сананбай,
Садта амырап отургам.
Кенетейин бийик теректер
Келип салкынга шуулашкан.

Кайда да, терен көксимде,
Кандый да агаштар өскөн деп,
Качаннын качан азыйда
Канайып сеспеген болотом?! -
Көксимде өскөн агаштар
Көөрөп база шуулашты!..

Ойто ло катап мен
Балдарым керегинде,
Онон төрөл жеримде,
Сыйнымнын айлында,
Оорып јаткан энем керегинде
Агаштардын шуулты ажыра,
Амыры јок түймеени ажыра
Ачу, ачу санандым...

Кандый да кычыру,
Кандый да алдыру
Көксимде көйлөйт,
Көдүрип көнжийт...
Энемнин чырайы,
Балдарымнын көстөри
Кенете алдыма эбелет.

Лайымжыыр ой јок,
Јанарга мендедим.
Тенериде ле терен көксимде
Теректер шуулажат,
Теректер шуулажат...
Калак ла де,
Кайтты, не болды?!
Не деп шуулажат?
Каным, чыткыдым
База шуулажат!

БОРИС УКАЧИН

ЈАСКЫ
ЧЕЧЕКТЕР—
КЎСКИ
ЈЫЛДЫСТАР

ЈАСКЫ ЧЕЧЕКТЕР - КЎСКИ ЈЫЛДЫСТАР

Јаш чечектер јайына быжала,
Кўски жылдыстар болуп кубулды.
Јаныстан ўлгерлер табынча жуулала,
Јаны жуунтым болуп калды.
Кажы ла бичиктер бирден биригип,
Бичик-каназы болуп калар.
Јўрўмдик чынды бедреп ле келип,
Бичигимди амадап, кем де ачар?..
Јаскы чечектер тынын ла тыныжын
Јолдыкка саларга амадаган эдим.
Сўстўр сынғылап, келишпей тыгыжып,
Сўримди тўжўрип, кыйнаган эди.
Јылдар ўдўт. Мен жажадым...
Јарым чактын јўги јардымда.
Ўлгерлер чўмдеп, ўренип ле јадым,
Ўргўлјик сўстин јажыды кайда?
“Јаскы чечектер - кўски жылдыстар” -
Бу кўрен кўскиде јаны ла ондодым.
Јылдыстын јаркынын сўстўрдўн табыгар,
Јаны бичигим слерге сыйладым!

АЛТАЙДЫҢ ЈУРУКТУ ТАШТАРЫ

Танылбай ыраган ўйлўрдўн бери
Таштагы јуруктар бир де онбогон.
Чактардан чактарга бу ла тенери
Чайыкты да, ўлўмди де кўп кўргўн.

Таштарда танмаланган јуруктарды
Ай јарыткан, ойынзак јылдыстар.
Таштарда кереес тымыган јылдарды
Такып ла шиндейдис - таптырбас
табышкактар!

Ол узак, узак өйлөрдөн бери
Оос тартырбас аттардын кандыйы
болбогон?!
Өбөкөлөрдүн таштарда жураган аттары
Өйлөрдү өткүлөп, качан да өлбөгөн!

Таштарда тагылган айулар, бөрүлөр,
Танылбас өскө дө жүзүн аңдар,
Канатту куштар, калапту бөкөлөр
Катап ла бистин канысты кайнадар!

Таш кижн бистин өйлөрдө,
Табыжы жоктон терен сананат.
Кезикте сананзам, ол мун өлөлө,
Ойто тынданган баатырдый турат.

Таш журуктарга канча ла көргөмдө,
Танылбас өбөкөлөр үндери угулат.
Бу бийик учурлу ла учушту өйдө
Билерге турум - нени угузат!

ЭКИ САЛЫМ

Бис экү ак-жарыкта
Бычактын мизиле базадыс.
Кылдан да чичке жолыста
Кырлайт кылыкту салымыс.
Бис өлүп те калзабыс,
Бийик сүмер бийик артар.
Күреелей не де кубулбас,
Күн чыгып, ай ажар...
Чырайысты эм тушта
Чындыктын кегени жарытсын.
Төрөлис улу жорыкта,
Төрт талага макталзын!
Өлүп калзабыс, кайдалык,
Өлүмге мынайда айдалык:

Туулар ордында тургулаар,
Суулар коолында сунгулаар.

Je эки чичке јол артар,
Эрмекти озор улалтар.
Бирүзинде чечек өс јатса,
Бирүзин баргаа бас салар.
Бирүзин күн јарытса,
Ай бирүзин јарыдар.

КЫЗЫЛ ТЫТТАР

Бистин тыттардый тыттарды
База кайда да көрбөгөм!
Пальманы көргөм, чынарды,
Je бааладым, билдим тыттарды.
“Кандый ак ла быјыраш!” - деп,
Кайындарды кайкажат кайда ла.
“Абызынду јажыл!” - деп,
Арчаны сыймайт алаканла.

“Мөш! Мөш! Мөш! - дежип,
Ажыра көргүлейт тыттарды: -
Кузугы озордын эм” - дежип,
Түштүк ле Түндүк тындашты.
Барчыт, кызыл јоон тыттар
Бу ла јаныста төп турат.
Айры-тейри ар тазылдар
Аймаштап јерден бек тудат.

- Кандый бу агаш? - дежип,
Келген улус сурап угат: -
Чочоккойын тыттын јиир бе? - дежип,
Чочоккойлорды колго алат.
Кызыл тыттарды јыгала,
Кызыл јарчага бис јарадыс.
Отко сүүнип, соок кышкыда
Очокты ончобыс орой тудадыс.

Бистин тыттардый тыттарды
База чындап та көрбөгөм!
Пальманы көргөм, чынарды,
Je чын бааладым тыттарды!

Кызыл жарчаалар чокторы
Кызарып жатсын чадырда!
Алтайдын кызыл тыттары
Артабай артсын чактарга!

Кеен јеримнин тыттары
Кееркеп билбес, билерим.
Кайдан да болзо тыттарды
Көрөргө кайра келерим!

ОРТОН УУЛЫМНЫН ЈУРУГЫНА

Јайгы изү јаланда
Курлаага јетире јыланаш
Ончо бойы от-сүүнчи
Ортон уулым бу турат.
Көстөрин кылбыкту сыкыйтып,
Јүзин макалу чырчыйтып,
Јап-јаркынду јараш күнге,
Јайым јайгы телкемдерге
Јакшызынган турат јаш көөркий.
Јаландарда байрамдаган
Јажыл өлөндөрлө кожо
Өдүги јок жүгүрип,
Өзүп, байрамдап тургандый,
Менин ортон уулым!
Эмди ле ол эки колын
Эки башка јайа чачып,
Өлбөйтөн тенгери алдыла,
Өлүмдү јердин үстиле
Өкпөөрип ле сүүнип,
Өөш тартынып учкадый!

Алдындагы амадулар
Айдары јок јенилдий,
Ончозына белен јеткедий,
Ончозына ол сүүнет,
Ончозына ол бүдет:
Кажы ла өлөнгө,
Күнге, бойына,
Тенериде кайыган
Телген деген кушка,
Кажы ла кижиге,
Катап ла бойына!

Ортон уулымнын
Јуругына көрүп,
Оозымды тыртыйтып,
Кунукчал каткырдым.
Јүткиген јаш жүрекке
Јүрүм жүрери
Кандый да јенил,
Јараш ла јакшы.

БОРИС УКАЧИН

*Айдын-Күннин
делгеzi*

ЭРТЕН ТУРАНЫНҢ ҰЛГЕРИ

Тан кыймыктап, тынданып жадарда,
Тышкары чыгып, узак тымыдым.
Бийикте, жабыста, ыраакта ла жуукта
Билдирбес кыймыктын кимиртин
тындадым.

Эртен турагы кейдин чыгы
Эди-канымды табынча ээлейт.
Өндөйип келген күннин чогы
Өзөгимди менин, жүзимди эркелейт.

Шымырап, жымырап, бу ла менде
Шыркалу күүлер көксимди ачыдат.
Кандый да каан тенери меемде
Карангуйды кайылтып, кайкалду ачылат.

Жүзуме түшкен кечеги түкүрик
Жунулат, арчылат мени актап.
Ар-бүткеним, телекей тегерик,
Арчынду колыла аластайт арутап,

...Бир ле катап тан атпаза,
Бис ончобыс сокор артарыс.
Кайкалду кажайып, ол айланза,
Каныбыс жангырып, жүрүмге алтаарыс.

Јаш баладый, мен бүгүн агару,
Јамандар јунулган - мен ап ла ару.
Тан јангы ла тынданып жадарда,
Тышкары турум. Јакшызын јаскыда!..

1988 ј.

ТАШ БОЛУП НЕ БҮТПЕДИМ?

Таш болуп не бүтпедим?

Ташка, ташка күйүнедим...

Таш - табыштанбас:

Чынды да ол чыгарбас,

Төөрөп төгүн де таркатпас...

Таш болуп не бүтпедим?

Ташка, ташка күйүнедим...

БУ ЈЕРДЕН ОЛ ЈЕРДЕ...

Јудуругын түйүнгенче,

Бала чыгат энеден...

Јүрүм кату деп сести не,

Јууга белен келди не?..

Јудуругын түйүнгенче,

Бала чыгат энеден...

Не ондый?.. Кем јартаар?

Күнге, тенериге, тууларга,

Јерге, улуска туштаарга,

Јудурукту чыгар ба,

Јүрүм, айса, кыйын ба?..

Не ондый?.. Кем јартаар?

Бу јерден ол јерде

Јүрүм, байла, чек башка...

Өлгөн кижиге көрүгөр -

Алакандары - алан-ачык!

Ак-јарыкты капшай чачып,

Ачуулу јүрүмнен ары ла качып,

“Эмди ле кел!” - дегендий,

Эзендежерге белендий,

Кемге ол мендейт не,

Кеен јүрүм анда не?..

Бу јерден ол јерде

Јүрүм, байла, чек башка...

УУЛЫМНЫН СУРАКТАРЫ

- Укачин болорго уур ба? -
Уулым кенете сурады. -
Айткан, бичиген сөс учун
Алкыш улустан уктаар ба?..

Унчукпадым. Санандым...
Узак ла база отурдым.
- Уур - деп, улу мен тындым...
Уулыма көрдим. Ондодым: -
Јандарга белен багынбас,
Јамы сурап јалынбас
Јастырза да јалкыбас,
Јарганат болуп јажынбас...
Бойын эмди сен бодо,
Болор бо јенил јүк менде?..

- А уулына јенил болор бо? -
Уулым сурагын кубултты. -
“Поэттин артист уулы” - деп,
Улус мени тоогой не?
Једимдерге мен јетсем,
Јерлештер меге сүйүнгей не?

Учурлу сурак. Мен билдим.
Уур тындым. Санандым.
Уулыма көрдим. Киледим.
Је удур мынайда сурадым:
- Кандый Укачин болорго?..
Кандый јолдорло барарга?..
Је Укачин-адага уур болзо,
Уулына да уур, байла...

1988 ј.

КҮС БҮРКЕЙТ БАСТЫРА ЈЕРДИ

Күс бүркейт бастыра јерди.
Кеткин куштар кеткилей берди.

Калтырашкан кайындар ортодо
Карарат чиби түкү ле ондо...

Эбире телекей сары олјодо,
Эт-јүрегим сары корондо.

Күс бүркеди бастыра јерлерди.
Је бүркеп болор бо бастыра јүрүмди?

Мен - тузакка түшкен Сүүнчи,
Туулар ортодо јадырым.
Кемге керек Сүүнчи? -
Кел, божот деп јайнайдым.

Мен - ырызы јок Ырыс,
Ычкындырыл болбой, кысталдым.
Кемге керек Ырыс? -
“Кел, божот!” - деп кыйналдым.

Мен - чакпыга түшкен Чындык,
Чагым чыгып, чалдыктым.
Кемге керек Чындык? -
“Чындыкты божот!” - деп чырмайдым.

Слер: - Ырыс, Сүүнчи, Чындык
Ыраактан ылтам келигер!
Слер: - Ырыс, Сүүнчи, Чындык,
Чындап та, кайда?! Килегер!

Чыгып келдим тышкары...
Чап ла чанкыр тенери.
Мыйгак ошкош кызыл ай
Мызылдап турат кедери.

Жаныс жылтыс жанында,
Жаш чааптый секирет.
Адып ийгей, калак деп,
Ай меге серенет...

Чаап-жылтызын эчидип,
Чанкыр тошло чаптыртты.
Алтайысты үрүстөп,
Апагаш сүдин чачылтты...

Күс... кенете тууларда
Бугунып багырды бир куран.
Мергеделген мечик чилеп,
Тегерик кызыл күн чилеп,

Кураннын үни ле тыныжы
Кырдан кырга тондолды.
Жанылгазы, табыжы
Жүрегиме ачу табарды.

КАЙРЫЛЫКТЫҢ СУУЗЫ

Кайрылыктын суузы
Кажадынан ажатан.
Кечип барар кечүзи
Кејимге једип туратан.

Ат туйгагын ашпады.
Кайрылыктын суузы.

Канайып, кайдаар кайылды
Кайрылыктын суузы?..

Мөштү болгон тайгалар
Мөөн кептү тас турат.
Кожого суулу кобылар
Кожоны жок ком жадат.

Жараттай барган көк арал,
Жоголгон эмитир - жок суру!
Суулу житкек састы ал, -
Саргара каткан - как куру!

...Кожо жүргөн жерлежим
Жоксынбады - темиккен!
Бойым билерим, жерлежим
Болбогон эди тербезен.

Көгүс каны, көс жажы -
Кайрылыктын суузы.
Кемис мында бурузы,
Кайрылыктын улузы?!

ЖААП КОЙТЫР ЖАРАШ КАР

Жаап койтыр жараш кар, -
Жаныс та кижиге баспаган.
Бир ле түнге - кайкагар! -
Бу телекей кубулган!..

Жылдысту тенгери алдында
Жаныскан тышкары тургамда,
Менин меемде бу ла тушта
Жылдыстар чагылат, өчөт лө жоголот.

МЕН УЗАК ЭМЕС ЈЌРДИМ

Мен узак емес,
Је бир эмеш јўрдим:
Јорттым. Бастым. Учтым. Јўстим.
Учы-учында јўрўмди билдим,
Билеле, ого тўкўрип ийдим...

1991 j.

Тўниле јаайт јылу јанмыр.
Турамнын јабынтызына тамчылар
тамбай,
Та канайып та менин јўрегиме
Тычылдап, черткилеп тургандый
билдирет.

Кўзнўк алдында мен турум.
Кўгўргўн ыраак аркадан
Кўўктин ўни томулып,
Кўр-кўксимди сыктадып ийди.

“Кўўк этсе, - јас јажарар” -
Кўўкти тындап, алтайлар айдыжат.
Јайнаган кўўктин тамагынан
Јажарып агашка кан чачылат.

Јаркынду јанмырдын кийнинде,
Јангыдан јаны ончозы эбире.
Мелирейт, буулайт јер ле агаштар,
Менин де ўлўш чамчам сўўнет...

Јалбрактар, өлөндөр үстинде
Јалтыражат соок кырулар.
Кырыгытый бердим мен кенете -
Каарып ийди баштапкы кырулар.

УДАЗА ДА - УНДЫЛБАГАН ҮЛГЕР

Аннын чаабы аркада
Азып жүрген болбаайзын...
Аланушты аштайла,
Јалап турган болбаайзын...

Менин кызым кабайда
Бйлап јаткан болбаайзын...
- Адазы јок сурас! - деп,
Айттыртып турган болбаайзын...

1958 j.

Менин кичү де уулым
Алтай эненин эмчегин эмген.
Уур салымду алтай угым
Ундылган узак чактардан келген.

Је алтай тилимдү јаш уулымнын
Айткан тили, канайдар, орус.
Үргүлјикке јүткиген јебрен угымнын
Үзүлип јатканы бу ба, улус?..

ИЖЕМЈИ

Өлүп калзам сөөгиме
Өлөндөрлө шылырап,
Өнзүре сөзим шымырап,
Өштүлерим келер бир тушта.

“Эрте барган эди” - деп,
Эмештен ичинде кемзинип,
Кемизи де, байла, сананар...
Жаманымды айдар...сандыраар.

МЕНИН ЎЛГЕРИМ МЕНИ ЎЛТЎРЕР

Менин ўлгерим мени ўлтўрер,
Менин ўлгерим мени кўйдўрер.
Бойы ўрттўн качып чыгар,
Бойы менен башка учар...

Кажы ла табылган уур сўзим,
Канымды ичип, мени карыткан.
Кажы ла жолдык жўректен ўзўп,
Жўректин ижин, согултын кыскарткан.

Эмеш те кемжў-кертў жогынан
Эбелген талага жолдоры жогынан
Жолдор ачып, мен жобогом,
Жарашты, кеенди мен жоктогом.

Жоктуга, жойуга болуш кўўнзегем,
Жаньыс ла бойыма болуш билбегем.
Тўндерди тўштерле мен солыгам,
Тўрмелер ачсын деп ўлгерле согушкам...

Эбелген ыраакта жажытту жерлерге
Энчикпей амаду мени жўткидер...
Менин учун жўрўм жўрерге
Менин ўлгерим мени ўлтўрер.

БАЖАЛЫКТАР

Ўлгердин абы..... 5

“Мен кем?” деп жуунтыдан

Туулардагы тўн.....	8
“Энир тўнде ойгонып келдим...”	10
Бойымнын жүрүмим.....	11
“Мен жаскыда жалаңда жаткам...”	-
Сокор поэт.....	12
Кырларда өскөн мөштин бүри.....	15
База катап ат керегинде.....	16
“Мен коркыбазым жүрүмнөң...”	18
“Келин тўнди тараган...”	19
Уулымнын кабайынын жанында айткан сөс.....	20

“Чанкыр тенерилү жер” деп жуунтыдан

Күски журук.....	26
Ак уй мөөрөйт.....	27
“Уйуктап жадала, түш жеринде...”	28
Сен түш жеринде.....	29
Уча берген ак кууны сакыйдым.....	30
Өбөгөн журтаган.....	33
“Мен түш жеримде көп катап өлгөм...”	36
“Энирде, калак, өлбөгөр деп сурайдым...”	37

“Аргымактын маңы” деп жуунтыдан

Аргымактын маңы.....	40
Тус.....	42
“Та ненин учун андый...”	44

Уулым куучындап үренет.....	45
Кижининг балазы.....	46
Кардын јолына көрөдим.....	47
“Бу кожонды јаантайын...”.....	49
“Меге јаантайын...”.....	50
Менин үлгерлерим.....	51

“Кардын үни” деп јуунтыдан

Кардын үни.....	54
Өй лө сөс.....	55
Москванын студенти.....	56
“Ак јанду өбөкөлөр азыйда...”.....	57
Энемнин сыйы.....	58
“Күс-күс”.....	60
Ак чолмон (кожон).....	61
Поэттин көөрөм түжи.....	62
“Кыш. Соок. Калын кар...”.....	63
Өйдин будуктары.....	64
Түш.....	65
Николай Рубцовко ийген самара.....	66
“Эски пленкадан ойто ло...”.....	68
Эртен туранын үлгери.....	70
Талайдын таштары.....	70
Учуп билбес куш.....	72
“Мында ончозы башка...”.....	73

“Мөңкүлик Алтайдын јанылгазы”

деп јуунтыдан

“Амыралта алып, тыштанып...”.....	75
Учуп барадым.....	76
“Агын суу азыйгы ла бойы...”.....	77
Экчеликтер.....	78
Эжерликтер.....	101

Алтай кижинин сүүнчизин тоологоны.....	106
Алтай кижинин уяадын тоологоны.....	109
“Сүүштин кайкал кучкажы” деп жуунтыдан	
Сүүштин кайкал кучкажы.....	114
Баштапкы сүүш керегинде сыгыт.....	115
Бай тыттын јанында.....	116
“Бадыш кырдын бажында...”.....	118
“Оромдордын кыймырты...”.....	118
“Ой, көөркийим, эжим”.....	119
Сүүш.....	119
Түндеги куулардын учужын угалык.....	120
“Јас катап ла менин алдыма...”.....	121
“Эненнин колдорына көр, уулым...”.....	122
Келин бичик кычырат.....	123
Мени сүүген келинге.....	124
Эненин жүреги керегинде эрикчелдин ле сүүштин јирме кожоны.....	125
Быйаным јетсин сеге, јас.....	136
Булуттар.....	137
Алтай тилге мен канайып үренгеним керегинде үлгер.....	138
Орус тилге мен канайып үренгеним керегинде үлгер.....	139
Куучындажып көрөли, нөкөр.....	142
Адамнын түндеги келгени.....	144
Кабайда уулчагым.....	145
“Эртен тура. Нөкөрлөрим келди...”.....	146
Поэт Кайсын Кулиевке јолдон ийген баштапкы самара.....	147
Түндүк Кавказтан Туулу Алтайга јанып келер күн поэт Кайсын Кулиевке аткарган экинчи самара.....	148
Поэт Кайсын Кулиевтин Чегем өзөктөн меге ийген “Өлөн лө Таш” деп жуунтызынын кадарына үчинчи самаранын ордына бичиген үлгер.....	150

“Кижиликтин көп сабазыла кожо...”	151
Кулдык канду улуска айткан сөс.....	152
“Качан да болзо, жылдыс кайкал!”	153
Жылкычы Жажнайдын Ак-Боро деп адына айдынган сөзи.....	153
Жылкычы Жажнайдын кой сойор алдында айдынган сөзи.....	157
“Кандый жакшы канчын болоры!..”	159
Уйгаштырылбаган “ак” үлгерлер.....	160

“Жаскы чечектер - күски жылдыстар” деп жуунтыдан

Жаскы чечектер - күски жылдыстар.....	163
Алтайдын журукту таштары.....	163
Эки салым.....	164
Кызыл тыттар.....	165
Ортон уулымнын журугына.....	166

“Айдын-Күннин белгези” деп жуунтыдан

Эртен туранын үлгери.....	169
Таш болуп не бүтпедим.....	170
Бу жерден ол жерде.....	170
Уулымнын сурактары.....	171
Күс бүркейт бастыра жерде.....	172
Мен - тузакка түшкен сүйүнчи.....	172
“Чыгып келдим тышкары...”	173
Күс... кенете тууларда.....	173
Кайрылыктын суузы.....	173
Жаап койтыр жараш кар.....	174
“Жылдысту тенери алдында...”	174
Мен узак эмес жүрдим.....	175
“Түниле жаайт жылу жанмыр...”	175
“Көзнөк алдында мен турум...”	175
“Күүк этсе - жас жажарар...”	175

“Жаркынду жанмырдын кийинде...”	175
“Жалбрактар, өлөндөр үстінде...”	176
Удаза да - ундылбаган үлгер.....	176
“Менин кичү де уулым...”	176
Ижемји.....	176
Менин үлгерим мени өлтүрөр.....	177

УКАЧИН БОРИС УКАЧИНОВИЧ
ВЕТВИ ГОРНОГО КЕДРА
ИЗБРАННЫЕ СТИХИ

На алтайском языке

Редактор З.Ш. Шинжина
Художник А. Б. Укачин
Художественный редактор З.В. Янсон
Технический редактор:
Л. Г. Колзенова, М. И. Шинжин
Корректор Л.А. Патагашева

Сдано в печать 24.08.98.
Подписано в печать 11.11.98.
Формат 75х90 1/32 . Бумага офс.
Гарнитура Таймс. Печать офс.
Усл.п.л. 6,8 Уч.изд.л.6,76
Тираж 500. Заказ № 211

КОНТРОЛЬНЫЙ ЛИСТОК
СРОКОВ ВОЗВРАТА

КНИГА ДОЛЖНА БЫТЬ
ВОЗВРАЩЕНА НЕ ПОЗЖЕ
УКАЗАННОГО ЗДЕСЬ СРОКА

Колич. пред. выдач.

3 ТМО Т. 3.600.000 З. 3184—90

Горно-Алтайское республиканское
книжное издательство “Юч-Сюмер”,
659700 г. Горно-Алтайск,
ул. Чорос-Гуркина, 38.

Горно-Алтайская
республиканская типография,
пр. Коммунистический, 35.

КОНТРОЛЬНЫЙ ЛИСТОК
СРОКОВ ВОЗВРАТА

КНИГА ДОЛЖНА БЫТЬ
ВОЗВРАЩЕНА НЕ ПОЗЖЕ
УКАЗАННОГО ЗДЕСЬ СРОКА

Колич. пред. выдач.

3 ТМО Т. 3.600.000 З. 3184—90

Горно-Алтайское республиканское
книжное издательство "Юч-Сюмер",
659700 г. Горно-Алтайск,
ул. Чорос-Гуркина, 38.

Горно-Алтайская
республиканская типография,
пр. Коммунистический, 35.

102

